

VILÁG- TÖRTÉNET

5. (37.) évfolyam 2015. 1.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET FOLYÓIRATA

- **BARABÁS GÁBOR**
VIOLA OPOLEI HERCEGNŐ ÉS KÁLMÁN SZLAVÓN HERCEG
- **GYÖRKÖS ATTILA**
MAGYAR–FRANCIA DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK
A KÉSŐ KÖZÉPKORBAN (1457–1490)
- **CSÁKÓ JUDIT**
MAGYARORSZÁGI MESTER A FRANCIA ERETNEKEK ÉLÉN?
- **PÉTERFI BENCE**
A MAGYAR KIRÁLYSÁG ÉS A BAJOR HERCEGSÉG
DIPLOMÁCIAI-POLITIKAI KAPCSOLATAI A 15–16. SZÁZADBAN
- **SZEMLE**
VARGA SZABOLCS, KELENHEGYI ANDOR ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Bottoni Stefano (felelős szerkesztő)
Bíró László (szerkesztő), Farkas Ildikó, Martí Tibor,
Skorka Renáta (rovatvezetők)
Katona Csaba (olvasószerkesztő)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Anderle Ádám, Borhi László,
Erdődy Gábor, Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Papp Imre, Pók Attila, Poór János

5. (37.) évfolyam 2015. 1.

TARTALOM

A középkori diplomácia és a Szentszék (Skorka Renáta)	1
<i>Tanulmányok</i>	
Barabás Gábor: Viola opolei hercegnő és Kálmán szlavón herceg. Egy historiográfiai vita margójára	5
Maléth Ágnes: Gui de Boulogne magyarországi itineráriuma	29
Uhrin Dorottya: Kutyafejűek és marhalábúak. 13. századi mongol kifejezések a Historia Tartarorumban	43
Györkös Attila: „Hosszú és érett mérlegelés után beleegyezett a szövetségbe.” Magyar–francia diplomáciai kapcsolatok a késő középkorban (1457–1490)	61
Csákó Judit: Magyarországi mester a francia eretnekek élén? Néhány megjegyzés az 1251. évi pásztor kereszties mozgalom történetének elbeszélő forrásaihoz	79
<i>Műhely</i>	
Péterfi Bence: A Magyar Királyság és a Bajor Hercegség diplomáciai-politikai kapcsolatai a 15–16. században. Hungarikakutatók a müncheni levél- és kéziratárakban	113
<i>Visszhang</i>	
Lővei Pál: Zsigmond király Konstanzban, 2014	145
<i>Szemle</i>	
Régi egregiusok (Varga Szabolcs)	153
Megtérés a kontextushoz (Kelenhegyi Andor)	157
Rendiség és honvédelem Horvátországban és Szlavóniában a 16. században (Varga Szabolcs)	160

Jelen számunkat Skorka Renáta szerkesztette.

CONTENTS

Medieval Diplomacy and the Holy See (Renáta Skorka)	1
<i>Studies</i>	
Gábor Barabás: Duchess Viola of Opole and Coloman, Duke of Slavonia. Contribution to a Historiographical Dispute	5
Ágnes Maléth: Some Remarks on the Itinerary of Cardinal Gui de Boulogne in Hungary	29
Dorottya Uhrin: The Dog-headed, Cow-footed Men. Mongolian Words in the Historia Tartarorum	43
Attila Györkös: "After long and mature deliberation, he accepted the alliance." Franco-Hungarian Diplomatic Relations in the Late Middle Ages (1457-1490)	61
Judit Csákó: A Hungarian Master at the Head of the French Heretics? Some Remarks on the Narrative Sources of the Movement of the Pastoureaux in 1251	79
<i>Workshop</i>	
Bence Péterfi: Diplomatic and Political Relations between the Kingdom of Hungary and the Duchy Bavaria in the 15 th and 16 th Centuries	113
<i>Echo</i>	
Pál Lővei: King Sigismund in Konstanz, 2014	145
<i>Book Reviews</i>	
Old "Egregii" (Szabolcs Varga)	153
Converting to the Context (Andor Kelenhegyi)	157
Estates and Defence in Croatia and Slavonia in the 16 th Century (Szabolcs Varga)	160

SZERZŐINK

Barabás Gábor, PhD, tudományos munkatárs, Pécsi Tudományegyetem BTK • Csákó Judit, tudományos segédmunkatárs, MTA BTK Történettudományi Intézet • Györkös Attila, PhD, egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem BTK • Kelenhegyi Andor, doktorandusz, Közép-európai Egyetem (CEU) • Lővei Pál, az MTA doktora, tudományos tanácsadó, MTA BTK Művészettörténeti Intézet • Maléth Ágnes, doktorandusz, Szegedi Tudományegyetem BTK • Péterfi Bence, fiatal kutató, MTA BTK Történettudományi Intézet • Skorka Renáta, PhD, tudományos munkatárs, MTA BTK Történettudományi Intézet • Uhrin Dorottya, doktorandusz, Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK • Varga Szabolcs, PhD, főiskolai docens, Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola

A Magyar Királyság és a Bajor Hercegség diplomáciai-politikai kapcsolatai a 15–16. században

Hungarikakutatások a müncheni levél- és kéziratárakban

2014 júniusában–júliusában a Balassi Intézet Klebelsberg-ösztöndíjának köszönhetően két hónapot tölthettem a bajor „fővárosban”, Münchenben. Elsődleges célom az volt, hogy (késő) középkori hungarikák után kutassak a Bayerisches Hauptstaatsarchiv különféle állagaiban, valamint a Bayerische Staatsbibliothek kéziratárában.

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában a Bayerisches Hauptstaatsarchivból 274, a Bayerische Staatsbibliothekből 52 középkori vonatkozású mikrofilmfelvételt őriznek. A Középkori Magyarország Levéltári Forrásainak Adatbázisában¹ kutakodva összesen 61, illetve 5 idevonatkozó dokumentum ugrik elő.² Az Országos Levéltárban található másolatok kisebb része a 14. vagy az azt megelőző évszázadokból származik, és valamennyi esetben klasszikus, jogbiztosító céllal kiállított oklevélről van szó.³ A találatok nagyobbik hányada a 15. század második felében keletkezett iratokat rejt: ezek Mátyás magyar király (1458–1490), valamint György bajor herceg (1479–1503) közötti diplomáciai kapcsolatokra szolgálnak forrásként. Két kivétellel ez utóbbi korszakra vonatkozó források képviselik az adatbázisban a Staatsbibliotheket is.

Az említett két intézményből származó Mátyás-kori dokumentumokról készült másolatokat nem magyarországi „hungarikázónak”, hanem egytől egyig a müncheni Karl Nehringnek köszönhetjük, aki doktori disszertációjához⁴ számos helyen – többek között Münchenben – végzett szisztematikus kutatásokat.⁵ Az 1490 utáni időszak iránt azonban már nem érdeklődött. Részben erre, a Jagelló-

1 A Középkori Magyarország Levéltári Forrásainak Adatbázisa:

<http://mol.arcanum.hu/dldf/opt/a110505htm?v=pdf&a=start>.

2 A különbség részben abból adódik, hogy egy-egy dokumentum gyakran több oldalt ölel fel. Az 1514. évi Dózsa-féle mozgalomról szóló híres röplap, Neue Zeitung („Ein gross Wunderzaichen”) nem került be a Diplomatikai Fényképtárba (továbbiakban: DF), csak mikrofilmen kutatható. Az alább még részletesebben idézett Cgm 1586 jelzetű kéziratból lefotózott több dokumentum (szám szerint négy) nem külön-külön, hanem egy DF-szám alatt (293 279.) található meg. Azaz a Bajor Állami Könyvtár állományából nem őt, hanem valójában nyolc dokumentum érhető el a DF-ben.

3 A mikrofilmzés sajátos évköre azzal magyarázható, hogy az okleveles anyag esetében – legyen szó elszállított vagy Münchenben maradt együttesekről – az 1400. évig készültek általában regeszták.

4 Nehring, 1989.

5 Gyűjtését a Magyar Országos Levéltár (ma Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, a továbbiakban: MNL OL) mikrofilmtárában is elhelyezte: „Mátyás külpolitikájára vonatkozó iratok” – 30 173. és 30 174. sz. mikrofilmek. Az általa feltárt anyagból két közleményt jelentetett meg: Nehring, 1972; Nehring, 1976.

kori bajor–magyar kapcsolatok közelebbi vizsgálatára alapoztam müncheni ösztöndíjam tervét, részben pedig bíztam abban, hogy akadnak olyan anyagok, amelyek Karl Nehring figyelmét elkerülték. Bizakodásra adott okot, hogy néhány éve felfedeztem Iványi Bélának a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban őrzött hagyatékát. Ebben többek között megtaláljuk müncheni jegyzeteit is (XV.135/5).⁶ Iványi cédu-lái között néhány olyan Mátyás-kori irat is felbukkant, amelyeket Karl Nehringnek ismernie kellett volna, mégsem szerepelt gyűjtésében. Jóllehet a magyar kutató alapos írásos feljegyzéseit egy igen hosszú, levéltár-ismertető tanulmányában hasznosította, de nem minden részletre kiterjedően. Nemcsak arról van szó, hogy bizonyos, igenis fontos hauptstaatsarchivbeli találatáról hallgat a magyar kutató, de például a Staatsbibliothekben vagy a Stadtarchivban végzett kutatásait, amelyek közül az előbbi a jelentősebb, meg sem említi publikált jelentésében.⁷ Iványi főként az akkor még Münchenben, jelenleg a Staatsarchiv Nürnbergben őrzött és – az MNL OL-féle középkoros adatbázisnak köszönhetően – online is elérhető Brandenburger Literalien iratanyagára koncentrált. Igazat adhatunk neki: joggal tarthatta azt a müncheni iratanyagból a legjelentősebbnek, amelynek sűrű magyar anyagával semmi más nem vehette fel a versenyt. Ez – mondhatni – a későbbi korok kutatójának nagy szerencséje is.⁸ Ezek a megfigyelések, valamint maga a tény, hogy valójában soha nem folyt a bajor hercegek levéltárában a középkori magyar vonatkozású iratokat szisztematikusan feltáró kutatómunka, jelezték: feltáratlan területre értem.⁹

A továbbiakban – már csak a jövőbeli kutatók kedvéért is – röviden ismertetem levél- és kéziratári kutatásaim során tett legfontosabb megfigyeléseimet,

6 Az általa felkeresett müncheni gyűjtemények – a Bayerisches Hauptstaatsarchivon kívül – a következők: [Bayerisches] Armeemuseum, Bayerische Staatsbibliothek, Stadtarchiv München, Kreisarchiv München (jelenleg Staatsarchiv München). Ugyanezen jelzet alatt (XV.135/5) találjuk a wolfenbütteli Herzog August Bibliothekben és a stuttgarti Königliche Hofbibliothekben (jelenleg a Württembergische Landesbibliothek része) készített jegyzeteit. A XV.135/4. köteggben a Passauban (Stadtarchiv) és Nürnbergben (Staatsarchiv) végzett kutatásainak dokumentumait őrzik. A roppant gazdag augsburgi Stadtarchivban is járt Iványi – csakúgy, mint az akkor még Augsburgban őrzött Fugger-Archivban. Az erre vonatkozó jegyzeteit a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ kéziratárában tekinthetjük meg (Ms. 5301/10., illetve Ms. 5301/11.).

7 Iványi, 1934. 50–110. Az őt megelőző müncheni kutatásokra (amelyek elsősorban az akkor még Münchenben, jelenleg pedig a nürnbergi Staatsarchivban őrzött Brandenburger Literalien és a brandenburgi őrgrófok más, magyar vonatkozásokat tartalmazó fondjaira koncentráltak) ld. Lukinich, 1935. 66.

8 A brandenburgi őrgrófok Ungarische Urkunden című oklevélsorozata került szinte teljes egészében a 19–20. század fordulóján – a magyar kultúrdiplomácia bravúrjaként – Magyarországra, az Országos Levéltárba, ahol a Mohács előtti részből megalakították a Hunyadi család levéltára nevű fondot, az 1526 utáni részét pedig a Magyar Kamara Archivumába (Neoregistrata Acta) osztották be. Az egészre vö. Borsa, 1964. 21–56.

9 Azt bajosan tudtam megállapítani, hogy régebben, de akár mostanság hányan is kutattak Münchenben középkori anyag után. Ennek ellenőrzésére – az esetleges publikációkon vagy a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában megtalálható hungarikajelentések átpörgetésén kívül – nincs más mód. Az utóbbi megismerésében nyújtott segítségéért ezúton is szeretném megköszönni Kohút Sára, valamint Reisz T. Csaba (mind a ketten az MNL OL dolgozói) szíves segítségét és tájékoztatását. A kora újkori magyar vonatkozásaira (egészen pontosan Buda 1686. évi visszafoglalásának időszakára, amikor is Miksa Emánuel bajor herceg központi szerepet játszott az oszmánok elleni harcban) ld. Bariska–Haraszti–Varga, 1986. II. 685–723. Ezek egy része mikrofilmen is elérhető az Országos Levéltár mikrofilmtárában (38 562–38 567. sz. mikrofilmek [„Buda visszafoglalásával kapcsolatos válogatás”]).

illetve a jelentősebb találatokról is beszámolok. Amennyiben nem középkori dokumentumról is szólok, az annak rendkívüli egyediségével magyarázható.

I. fondőcsoport: Régebbi állagok (Ältere Bestände)

A Wittelsbach-család tartományai (Bajorország, Rajnai Palotagrófság, Pfalz-Neuburg)

A Wittelsbach-család, mint mindegyik nagy dinasztia, a sok utód miatt ágakra bomlott. Mivel azonban a mellékágak tagjai rendszerint kevésbé elégedtek meg azzal, hogy „rossz” helyre születtek, kellően érélyes fellépésük esetén szükséges volt számukra is biztosítani bizonyos jogosultságokat, illetve területeket. A família előbb, 1180-ban a Bajor Hercegséget szerezte meg, majd 1214-ben a német-római király választói közé tartozó, ennél fogva még nagyobb presztízzsel rendelkező Rajnai Palotagrófságot, más néven Pfalzot.¹⁰ Előfordult, hogy a bajorországi Wittelsbachok között a hercegséget több részre kellett osztani. Az 1392. évi második tartományfelosztás következtében négy, különálló részhercegségre bomló Wittelsbach-ággal számolhatunk: München, Landshut, Ingolstadt, illetve Straubing székhellyel.¹¹ De nemcsak a bajor, a pfalzi Wittelsbachok is számos fiágra bomlottak (a középkorban a Rajnai Palotagrófság mellett: Pfalz-Neumarkt, Pfalz-Simmern, Pfalz-Mosbach).

A két nagy ág között a bajorországi Wittelsbachok landshuti ágának 1503. évi kihalása után örökösödési háború robbant ki (*Landshuter Erbfolgekrieg*). Ezt követően 1505-ben nagy jelentőségű változások történtek. A müncheni ágból származó IV. Albertnek (1465–1508) hosszú idő után végre sikerült a szétagolódott Bajor Hercegséget egyesítenie. Legfőbb rendelkezése fiai számára az volt, hogy soha többé ne osszák fel a hercegséget. Mindennek azonban ára is volt. Egyrészt bizonyos területeket (Kitzbühel, Kufstein) a viszálykodásban közvetítő Miksa német-római királynak (1486–1519) át kellett adnia. Másrészt a pfalzi „testvérágnak” is helyet kellett szorítani, így jött létre Neuburg an der Donau központtal a pfalzi Wittelsbachoknak Felső-Bajorországból kihalított hercegsége. (Vagyis növelni tudták területüket a bajorországi ág kárára.)¹²

Az imént felvázolt politikatörténeti események természetesen az írott forrásanyagra és azok őrzési helyére is kihatottak, jóllehet ez napjainkban már kevésbé kitapintható. A Bayerisches Hauptstaatsarchiv őrzi a bajor Wittelsbachok összes olyan iratát, amely az 1505. évet megelőzően keletkezett. Az ezutáni időponttól fennmaradt, alsó-bajorországi vonatkozású dokumentumok, elsősorban a középső és alsó szintű birtokigazgatási szervek (*Amtok*) anyagai a landshuti Staatsarchivban találhatóak. De szintén a Bayerisches Hauptstaatsarchivban kutathatjuk az említett, 1505-ben létrehozott Pfalz-Neuburgi Hercegség központi és legfelsőbb szintű köz-

10 Holzfurtner, 2005. 21., 28–29.

11 Uo. 102.

12 Uo. 128–129.

igazgatásának az iratanyagát, a többi, alsóbb szintű szervek dokumentumai a Neuburg an der Donauból 1989-ben Augsburgba átköltözött Staatsarchivban található. Éppúgy a Bayerisches Hauptstaatsarchiv ad otthont továbbá a pfalzi ág terjedelmes hagyatékának, amelyet az 1790-es évek elején a benyomuló francia csapatok elől szállítottak át Mannheimból Münchenbe.

Bajorország

A Bayerisches Hauptstaatsarchiv első fondőcsoportjában (*Abteilung*) található a Bajor Hercegség, később Bajor Választófejedelemség számára legfontosabb források egy része. Az idővel egyre csak duzzadó iratanyag elkülönítése a 16. századra nyúlik vissza. Míg az *Inneses* (tudniillik a régi, müncheni hercegi palota [*Alter Hof*] egyik belső szobájában őrzött) vagy *Geheimes Archiv* az okleveles anyagot, az *Äußeres* (az előbbihez képest külső szobában található) *Archiv* eredetileg a szálas iratanyagot foglalta magában.¹³ Az *Inneses Archiv* utóda a nagy, több tízezer tételből álló oklevélsorozat: a *Kurbayern Urkunden*. Ennek kutatása roppant nehézkes. Ugyan a középkor korábbi századaiban keletkezett okleveles anyaghoz is készültek regeszták, de a számunkra érdekes időszakhoz, a 15. század második, illetve a 16. század első feléhez kivonatok már nem állnak rendelkezésre, mutatókról nem is beszélve. Csak egyszerű (nemegyszer kézzel írt) cédulák nyújtanak segítséget, amely alapján olykor még a kiadó személye sem állapítható meg, nemhogy az irat tartalma.

A Bayerisches Hauptstaatsarchiv állagai közül a középkor és a kora újkor kutatója az *Äußeres Archiv* vizsgálatakor indul a legjobb feltételekkel. Az állag konspektusának digitális verziója a levéltár honlapján is hozzáférhető,¹⁴ de az annak elődjét képező gépelt, ötkötetes jegyzék is komoly eligazítást nyújthat. A raktári egységek meglehetősen hosszú – és a digitális verzióban kereshető – leírásai roppant mód megkönnyítik a kutatómunkát. Az *Äußeres Archiv*ban található különféle iratokat az írásmód és kötés alapján még a 18. században szigorúan osztályozták, vaskos kötetekbe kötötték. Az azutáni időszakban az akkori rend azonban fellazult. Az 1970-es évek végén, az 1980-as évek elején nagy munkával az *Äußeres Archiv*ot sikerült régi formájában visszaállítani. Ezáltal pedig szinte az összes középkori, de sokszor 16. és 17. századi anyag is oda került át. Így például a *Kasten schwarz* című sorozat Iványi Béla által használt darabjai az *Äußeres Archiv* egyik, *Ungarische Korrespondenzakten* nevű alsorozatában kaptak helyet (Nr. 4441–4452). Az első kötetben (Nr. 4441) olyan fontosságú iratok találhatóak, mint például Szentgyörgyi-Bazini Ferenc 1512. évi müncheni tárgyalásai egy schärdingi polgár ügyében vagy I. Ferdinánd 1527. évi fehérvári koronázási lakomájának a szakirodalom által újonnan felfedezett ülésrendje.¹⁵ A 2. és 3. kötetek (Nr. 4442 és Nr. 4443) Szapolyai János király és a bajor hercegek meglepően gyakori kap-

13 Magyarul részletesebben: Paulinyi, 1926. 158–176. A legfőbb tudnivalókat elismétli: Németh-Szabó, 2000. 26–27.

14 <http://www.gda-old.bayern.de/findmittel/ead/index.php?fb=111>. (Utolsó hozzáférés: 2015. január 31.)

15 Vö. Pálffy, 2004. 1098. (Gecsenyi Lajos kutatásai nyomán.)

csollattartására szolgálnak figyelemre méltó adatokkal.¹⁶ Mivel érdekes és jól lehatárolható együttesről van szó, megfontolandó lenne a magyar kutatók számára mind a 12 kötet lefilmezése.

Az *Äußeres Archiv Türkenhilfe* című kötetei (Nr. 2154–2171) – a témakör ismeretében aligha hangozhat meglepően – szintén tartalmazzak magyar vonatkozású dokumentumokat. Nemcsak a Mohács utáni, hanem már az azt megelőző időszakból is. Időhiány miatt csak a két Mohács előtti kötet (Nr. 2154–2155) átnézésére tudtam vállalkozni. Szerencsére a különféle, oszmánok ellen vezetendő hadjáratok tervezetésén, a magyar király számára biztosítandó pénzüsszegek kiírásán, összeszedésén stb. kívül sokat foglalkoznak az iratok konkrét betörésekkel is. De a Mátyás király és a Habsburgok között a salzburgi érseki székért az 1470–1480-as években folyó harcra, valamint az ugyanebben az időben kiújuló katonai konfliktusra, még ha annak közvetlen oszmán vonatkozása nem is volt, szintén találhatóak itt iratok. Az együttes gazdagsága, továbbá az a tény, hogy az 1526 előtti időszakból ilyen mennyiségű, oszmánokkal kapcsolatos, de nem birodalmi gyűlésekhez kötődő iratanyag áll rendelkezésre már az 1470–1480-as évektől, bizonyosan részben a bajor hercegek és a Habsburgok tiroli ága közötti rendszeres levelezésnek köszönhető.

Mivel a középkori Magyar Királyság végjátékát jelentő utolsó évtized egybeesett az információáramlás robbanásával (a *Neue Zeitung*ok tömegessé válása a nyomtatás elterjedésével), nem egy olyan irat is fennmaradt itt, amely a Mohács előestéjén egyre vészterhesebbé váló hadi helyzetről szólt. A különféle beszámolók azonban nemcsak nyomtatott formában terjedtek, hanem akár a korábban megszokott kéziratos másolatként is. Jó példát szolgáltatnak erre azok az 1526 tavaszáról származó levelek (Nr. 2155: Podvinai Tamás [Tomori Pál] kalocsai érsekhez, Nagy László és Pakosi Gergely titeli kapitányok Vetési Miklós titeli préposthoz, Szapolyai István II. Lajoshoz, II. Lajos Ferdinánd osztrák főherceghez), amelyekben közös vonás, hogy mindegyik valamilyen módon az oszmán veszélyről, annak egy aspektusáról számol be. Árukkodó, hogy az eredeti latin szövegekhez német fordítást is mellékeltek. Továbbá az is szembetűnő, hogy e levelek – másolat formájában – a londoni State Papers állagban is megtalálhatóak. Mindez pedig a korabeli információáramlás eddig kevésbé ismert útjaira világíthat rá.¹⁷

A *Türkenhilfe* sorozathoz hasonlóan, meglehetősen homogén csoportot jelentenek a Cseh Királysággal kapcsolatos diplomáciai érintkezések (elsősorban határviszályok és az ezzel kapcsolatos egyeztetések) kötetei (Böhmen Nr. 166–283). A beláthatatlanul nagy középkori anyagot felölelő iratcsoport egy részének (Nr. 233–240) átnézése szolgált számomra – a müncheni források közül – a legtöbb tanulsággal. Eleve az is örömteli volt a kötet böngészésekor, hogy számos,

16 Részben valószínűleg innen, részben pedig más, jelenleg is a Bayerisches Hauptstaatsarchivban őrzött állagból meríthetett az okmánytára számára Muffat, 1857.

17 Podvinai levelének londoni példányára Lakatos Bálint hívta fel a figyelmemet (The National Archives, Kew, State Papers 1/37, fol. 174r), amiért szeretnék neki ezúton is köszönetet mondani. Ennek nyomán bukkantam a többi dokumentum másolatára is. Szapolyai János oklevele – a müncheni és londoni példányok alapján – kiadva: Neumann, 2012. 514–515. 613. sz.

mindeddig a magyar kutatás számára ismeretlen, IV. Albert bajor hercegnek címzett Mátyás-levél került elő (lásd az 1. sz. mellékletet), valamint – hála az iratok be-
kötése idején a levéltárosi figyelemnek – általában közvetlen azután a müncheni
hercegi kancellária által kiállított oklevél fogalmazványa is megtalálható.

Más szempontból volt tanulságos látni azt, hogy a bajor hercegek követei
milyen sokszor jártak a Jagelló-korban a magyar–cseh udvarban, amiről mindeddig
olyan keveset tudunk. A bajor követek látogatásainak azonban kevesebb magyar,
sokkal több cseh vonatkozása van. II. Ulászló cseh király (1471–1516) 1490. évi ma-
gyarországi trónra kerülésétől kezdve – a magyar kancellária és apparátus mellett – a
Cseh Királyság méltóságviselői, az arisztokrácia számos tagja is gyakran megfordult
Budán, és a cseh királyi kancellária is itt időzött.¹⁸ A müncheni források tehát rámutat-
nak arra – amiről eddig legtöbbször a kora újkori viszonyok között beszéltünk, pedig
a középkort is egészen nyilvánvalóan jellemezte –, hogy 1490 után az említett körü-
lmények miatt Budán egy sajátos cseh mikrokozmosz létezett a legtöbbször a Magyar
Királyságban tartózkodó magyar és cseh király közvetlen közelében. Ezt keresték fel
olyan gyakran a bajor herceg követei, mint arról a napjainkra csekély számban fenn-
maradt, „klasszikus” számadáskönyveken kívül a Münchenben megőrződött levele-
zés, néhány instrukció és jelentés is tanúskodik. Részben ennek köszönhetjük azt is,
hogy nem a *Türkenhilfe*-vel kapcsolatos kötetekben, hanem éppenséggel itt, a cseh
ügyek között őrződött néhány olyan lista és beszámoló, amely különféle formában,
de egy téma, a tragikus mohácsi csatavesztés körül forogva adott hírt a történekről.
Jól megfigyelhető, hogy az értesülések hemzsegnak a torzult névalakoktól, olykor
hibás grammatikai formában íródtak, illetve adott esetben egyik nyelvről a másikra
átültetve vándoroltak (lásd a 2–5. sz. mellékletet).¹⁹

Az *Äußeres Archiv Fürstensachen* elnevezésű sorozata (Nr. 1940–1989) jól
kiegészíti az előbb említett, *Böhmen* címet viselő sorozatot és a később röviden is-
mertetendő hercegi számadásokat.²⁰ Nehéz eldönteni néha, hogy miért került egy
adott dokumentum ebbe a meglehetősen általános sorozatba, és mit soroltak a
területi alapon összerakott szériákba, a bajor hercegek legfontosabb diplomáciai
iratai közül ugyanis sok itt kapott helyet. A roppant nagy mennyiségű iratanyaggal
kapcsolatban megjegyzendő, hogy az 1490-ig terjedő időszak esetében darabszint-
tű (íráskepe alapján valószínűleg 18. századi) jegyzék áll rendelkezésre a levéltári
segédletek szobájában (*Repertorienzimmer*), amely azonban a szokatlan duktusa
miatt nem mindig jelent segítséget az eligazodásban. Az általam tanulmányozott öt
raktári egységet (Nr. 1953–1957) felölelő kötetek alapján – mivel a Mátyás-korra
rendelkezésre áll Nehring munkája és ennek nyomán közel két tucat felvétel – a
Jagelló-korszakra vonatkozó forrásokra koncentráltam. Az apróbb magyar vonatko-
zásokon kívül talán a legérdekesebbek az Nr. 1956–1957-ben megőrződött nyug-

18 Talán hasonló kép tárulna elénk a szász hercegek írásos hagyatékának (Sächsisches Staatsarchiv, Haupt-
staatsarchiv Dresden, illetve Thüringisches Hauptstaatsarchiv Weimar) áttanulmányozása után. Tudomásom
szerint Marczali Henrik és Fraknói Vilmos óta ott (sem Drezdában, sem Weimarban) nem folyt semmifé-
le szisztematikus, a levéltár minden középkori magyar vonatkozását számba és leltárba vevő munka.

19 Vö. Farkas, 2000–2001.

20 Ezenkívül van még egy ugyanezt a nevet viselő fond is, amelyről még szólok.

ták és kisebb számadáskönyvek voltak az 1480-as évekből, amelyek a bajor herceg ez idő szerint Magyarországra küldött követeknek elszámolását tartalmazták.²¹

Részben passauai (Nr. 1111, Nr. 4128), részben pedig kifejezetten Neuburg am Innhez kapcsolható anyagban (Nr. 985/2, 985/3, 985/4)²² Kanizsai János (†1522) Neuburg am Inn-i birtoklására találtam meglepően nagy mennyiségű peres iratot, közöttük eredeti Kanizsai-leveleket.²³ A magyar nemes a neuburgi grófsághoz és azzal együtt a grófi címhez úgy jutott hozzá, hogy 1490-től kezdve kitartóan Habsburg Miksa ügyét támogatta. Majd nem sokkal azután, hogy a landschuti örökösödési háború után Habsburg-kézre került Neuburg am Inn grófsága, Kanizsai benyújtotta a számlát szolgálataiért és szívósan véghezvitte akaratát.²⁴ Ez nem minden szomszédnak nyerte el a tetszését, így pedig – szerencsénkre – Kanizsai alig néhány éves jelenléte meglepően jól dokumentált.

A tematikai szempontból összeállított sorozatok számos egyéb aspektusra is szolgáltak apró adalékokkal. Az 1480-as évekre tehető magyar–osztrák háborúk időszakára nemcsak a *Fürstensachen* sorozatban lelhetünk morzsákat, hanem – nem meglepő módon – az Ausztriához (Nr. 973, Nr. 4456), Csehországhoz (Nr. 233–235), az eichstätti (Nr. 4003), passauai *Hochstifthez* (Nr. 1041, Nr. 4038), valamint a salzburgi *Erzstifthez* tartozó kötetekben (Nr. 1679) is. Az 1515. évi bécsi királytalálkozóval kapcsolatban, amelyen IV. Vilmos (1493–1550) és X. Lajos (1495–1545) bajor hercegek, valamint a passauai püspök is részt vettek, előkerültek instrukciók és egyéb beszámolók (Nr. 973, Nr. 4037). A legkiemelkedőbb találat mégsem az említettek közül került ki, hanem egy másik magyar nemesnek a jelek szerint a szakirodalomban is jóformán ismeretlen bajorországi szolgálatának köszönhetően.²⁵ A 15–16. század fordulóján élt Szentgyörgyi-Bazini Ferencről van szó, akinek magyarországi pályafutása – fontos tisztség híján – szinte láthatatlan, viszont személyében magyar tagja is volt a bajor hercegi udvarnak, pontosabban a müncheni ágba tartozó IV. Albert udvartartásának. Ráadásul nem is egyetlen apró említéssel rendelkezünk személyét illetően, mivel hosszas elszámolási vitába keveredett a bajor herceggel (Nr. 1971, Nr. 4441).²⁶

A Szentgyörgyi-Bazini Ferencről feltáruló adatok sokasága adta az ötletet, hogy – már amennyi maradt belőle – a hercegi számadáskönyvekkel is megismerkedjem. Részben hogy Szentgyörgyi-Bazini Ferencnek a bajor hercegi udvarban való

21 Mint utólag kiderült, az a vélekedés, miszerint Karl Nehring megtalált minden fontos forrást, nem egészen helytálló. Iványi Béla jegyzeteiben felbukkant néhány olyan 1470–1480-as években kelt Mátyás-oklevél is, amely elkerülte a bajor kutató figyelmét.

22 Az Äußeres Archiv legtöbb kötetével ellentétben az igen terjedelmes alsorozatot alkotó Neuburg am Inn-i határviszályok történetére elsődleges köteteket (eredetileg 22 darab, amelyek közül számos napjainkra elveszett) nem filmezték le, eredetiben kutathatók csak.

23 Igen vázlatosan ismerteti Kanizsai neuburgi jelenlétét (főként az Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv Reichsregisterbuchjaiban szereplő korabeli másolatok alapján): Hofbauer, 1969. 61–62.

24 Személyére röviden: Reiszig, 1941. 74–75.

25 Ennek egyetlen és igen rövid említése: Riezler, 1964. 11.

26 A Szentgyörgyi-Baziniakkal és a Kanizsaiakkal kapcsolatos iratokat 2015-ben befejezendő disszertációm-ban tervezem feldolgozni.

működésére további adalékokat találjak, illetve általánosságban az is vezérelt, hogy áttekintő képet kapjak az ilyesfajta bajorországi forrásanyagról. Feltétlenül hangsúlyozandó, hogy – ahogy a német-római császár vagy a Habsburgok tartományúri, úgy a „központi”, hercegi – számadáskönyvek is roppant csekély számban állnak rendelkezésünkre.²⁷ Alapvetően sok száz, különféle tematikájú számadás maradt fenn a középkorból. A kutatási prioritásokat szem előtt tartva Anton Kirchmair kamarai jegyző (*Kammerschreiber*) 1503–1505 között keletkezett számadásaira (*Kammerbuch*) koncentráltam. Az 1122. sz. kötetben (1503–1504) számos magyar vonatkozású bejegyzés volt: a Magyar Királyságba küldött követek számára különféle kifizetéseket jegyeztek fel. A Szentgyörgyi-Bazini Ferenc utáni nyomozás is sikerrel járt: míg 1503-ban csak egy kisebb jelentőségű kiadási tételnél találjuk meg a magyar nemes nevét, 1504-ben már az udvari szolgálok, tanácsosok listáján szerepel a neve évi 80 forint fizetéssel.²⁸

Rajnai Palotagrófság

A Rajnai Palotagrófsággal kapcsolatos (*pfalzi*) iratanyag vizsgálatakor a Reinhard Stauber monográfiájában²⁹ szereplő, relevánsnak tűnő adatokat tartalmazó raktári egységeket vettem először kézbe. Elsősorban a *Kasten blaura*, a nagy iratsorozatra koncentráltam. Más állagok repertóriumaiiban végzett szűrőpróbaszerű felméréseim ugyanis nem bizonyultak eredményesnek. A *Kasten blauból* eredeti Mátyás-oklevelek is előkerültek (Nr. 89/2, 103/2b). Összességében a magyar vonatkozású anyag legnagyobb részét a különféle, *Türkenhilfe*vel kapcsolatos iratok alkották. Ezek közül csak kevés kapcsolódott közvetlenül a Magyar Királysághoz, inkább a különféle birodalmi segélyek megtárgyalásáról szóló források tekinthetők tipikusnak. A legkorábbi az 1460–1470-es évekből származik (Nr. 103/2b). A tárgyalási iratok között az 1478–1479. évi nürnbergi birodalmi gyűlés kapcsán fennmaradt a magyar követeknek (Pesciai Boldizsár szerémi püspök, Szentgyörgyi-Bazini Zsigmond) szánt válasz, illetve a magyar álláspont is. Nemcsak általánosságban, hanem egészen konkrétan kitapintható a magyar követek jelenléte e gyűlésen, mi több, álláspontjuk egy részéről is tudomásunk van.³⁰ Néhány irat az 1480–1490-es évek-re is tartogat a Magyar Királyságra vonatkozó adatokat. Egy másik iratcsomóban (Nr. 341/11a) a bajor herceg Budán tartózkodó követének, Friedrich Mauerkirchnernek 1470. évi jelentései olvashatók a magyarországi politikai helyzetről. Ugyan-

27 Mindez persze nem akadályozta meg a kutatást abban, hogy az apró szemcsékből egy impozáns elemzést készítsen: Ziegler, 1981.

28 Szintén Szentgyörgyi-Bazini Ferenc, illetve az 1515. évi, a bécsi hercegek által is felkeresett bécsi királytalálkozó miatt vizsgáltam néhány, a Staatsarchiv Landshutból 1979-ben a Bayerisches Hauptstaatsarchivnak átadott számadást is (az ún. Pertinenzbestände között található „Landshuter Abgabe 1979”-ről van szó): Nr. 831 (Rechnungsfragment über Hofausgaben 1509), Nr. 832 (Extrakt aus den Rentmeisteramtsrechnungen 1449/1516). Sajnos semmiféle magyar vonatkozás nem került elő.

29 Stauber, 1993. A Mátyás-kori bajor–magyar kapcsolatokkal egy külön tanulmányában is foglalkozott: Stauber, 1991. 17–54.

30 Ennek csak egy kis részét találta meg Karl Nehring, de nem itt, hanem egy müncheni staatsbibliothekbeli kódexben (C1m 443). Vö. MNL OL DF 293 277–278., és Nehring, 1989. 115–116.

itt találhatóak még olyan dokumentumok, amelyek az 1490–1491-es háborúhoz szolgálnak néhány apró adalékkal.

Pfalz-Neuburgi Hercegség

A pfalz-neuburgi szálas iratanyagot feldolgozó repertóriumokban semmiféle középkori magyar vonatkozás nem került elő. (Későbbi viszont igen, de arra nem térek itt ki.) Sokkal gazdagabbnak bizonyult az igen terjedelmes sorozatot (több alsorozattal) alkotó okleveles állomány. Az ehhez készített régi repertóriumok használata meglehetősen nehézkes, az összeállítások szempontrendszere több esetben hagy kívánnivalót maga után.³¹ Az *Auswärtige Staaten* című alsorozatban van ugyan egy „Ungarn-Böhmen” rész, azonban ott sajnos – ahogy az várható a cseh királyok felső-pfalzi hűbérbirtokai miatt – elsősorban cseh vonatkozások maradtak meg. S ha a levéltári segédletek nem is sietnek segítségünkre, egy néhány éve megjelent, közjegyzői oklevelekről szóló összeállítás számos magyar vonatkozásra irányítja rá a figyelmünket.³²

E munkának köszönhetően több magyar vonatkozású közjegyzői oklevél bukkant elő a pfalz-neuburgi oklevélsorozatokból. E darabok máskülönben a repertóriumok alapján korántsem ilyen számban váltak volna ismertté. Részben magyarországi egyházmegyéből származó közjegyzők kerültek így szemünk elé, részben pedig olyan nótáriusok, akik ugyan származásuk szerint nem kötődtek a királysághoz, ellenben magyar területen állítottak ki oklevelet. Az utóbbi esetben kevésbé a keltezési hely, mint inkább a keletkezés körülményei (például az, hogy miként, kinek a kíséretében került az illető Magyarországra), illetve a tanúként felsorolt magyar(országi) személyek érdemelnek figyelmet. Nem mellesleg a közjegyzők sajátos „társaságához” is közelebb kerülhetünk (például a mobilitás vizsgálatakor), személyükről ugyanis általában igen keveset tudunk.

Az általam megvizsgált oklevelek közül egy 1426. október 3-án kelt közjegyzői kiadvány érdemli a legtöbb figyelmet. Ez azt örökíti meg, amikor Zsigmond német-római király Alsó-Bajorország hűbérurává tette VII. Lajos bajor herceget (1413–1447) (Lehen, Nr. 1404). Az események mögött az áll, hogy a Wittelsbachok straubingi ága 1425-ben III. János herceg halálával kihalt, vagyis a rokonság benyújtotta jogigényét a gazdátlanra vált területekre. A történet jól ismert. Magának a hűbéradománynak a tényét érthető módon jó néhány oklevél, másolat is rögzíti,³³ de a részletekre, miként zajlott le az ünnepélyes aktus, oklevelünket leszámítva semelyik másik nem tér ki. Az ebből megismert szertartásban az a különösen figyelemreméltó, hogy János olmützi püspökön, bíboroson kívül mindenki más, aki

31 Ugyanez áll a *Neuburger Kopialbücher* című, mintegy 100 kötetes, másolati könyvekből álló sorozatra is. Nagy szükség lenne egységes szempontrendszerű, modern, darabszintű jegyzékre.

32 Kern–Weiler, 2008–2012. A közjegyzői oklevelek inventáriumát ismerteti, de e különleges oklevél részleteire nem tért ki Diera Diána recenziójában. Diera, 2014. 32–33.

33 Lehen Nr. 1405–1407, illetve *Neuburger Kopialbücher* Bd. 1, fol. 161, Bd. 10, fol. 472–474, Bd. 109, fol. 214. (A *Kopialbuchok* főlíószámait utalásból ismerem csak.) Kivonat formájában megjelent (oklevelünket csak igen röviden említi, a tanúkat sorolja fel): Altmann, 1897–1900. II. 51. 6766. sz.

részt vett a hűbéri rítusban, még csak nem is birodalmi, hanem magyar királyi alattvaló volt (Pálóci György esztergomi érsek, Garai Miklós nádor, Maróti János macedóni bán, Tamási László udvarmester).³⁴ Mindez csak azt a képet erősíti, amit már jól ismerünk Zsigmond király uralkodásáról: a birodalmon kívül eső Magyar Királyság és olykor annak politikai szereplői a német-római király sűrű magyarországi tartózkodása miatt sokszor birodalmi ügyekben is szerepet játszottak.

A Bajorországhoz csatolt területek és intézmények (An Bayern gefallene Territorien und Institutionen)

Az idetartozó fondok közül elsősorban a freisingi és passauai püspökségek anyagaival foglalkoztam.³⁵ Passau, illetve Freising püspöksége számos olyan hűbértulajdonnal rendelkezett Alsó-Ausztriában, Stájerországban, Krajnában,³⁶ amelyek a Habsburgok által tartományúrként bírt tartományok testében mintegy zárványként éltek. Ráadásul e birtokok éppen olyan területen feküdtek, amelyet az 1470–1480-as években Hunyadi Mátyás és III. Frigyes német-római császár között dúló háború érintett. Jó eséllyel lehetett tehát feltételezni, hogy akár hadbavonulásra, akár háborús pusztításra vagy bármi más magyar vonatkozású eseményre akad iratanyagukban utalás.

A freisingi *Hochstift* oklevélsorozatának a 15. század második és a 16. század első felében keletkezett regesztáit (kiemelt időszak: 1488–1496, 1500–1515) átnézve nem került elő kifejezetten magyar vonatkozású adat. A püspökség iratanyaga meglehetősen sokrétű, számos sorozatból áll, ezek közül leginkább az ausztriai uradalmak (Alsó-Ausztria, Krajna) sorozatára (HL [= *Hochstiftsliteralien*] 4) koncentráltam.³⁷ Összetételét tekintve igen vegyesnek

34 „...coram celsitudine eiusdem domini nostri regis Bude regni Hungarie prope cappellam Sancti Georgii et ex eius opposito in solio et habitu sue regalis maiestatis sedentis dyademate coronati astantibus ibidem reverendissimis in Christo patribus et dominis dominis Iohanne tituli Sancti Cyriaci presbitero cardinalo Olomucensi vulgariter nuncupato ac Georgio archiepiscopo Strigoniensi unacum certis aliis prelatibus ac complurimis strenuis et nobilibus viris, comitibus, baronibus et militaribus ceterisque viris tam ecclesiasticis, quam secularibus et presertim dominis Nicolao de Gara regni Hungarie comite palatino pomum ad modum globi aurei cruce superficiali ad dextram, ad sinistram vero Iohanne de Maroth alias bano Maczoviensi sceptrum regale ac Ladislao filio wayvode, dicti domini nostri regis per Hungariam curie magistro gladium nudum et erectum in dextris suis manibus decenter tenentibus et ad modum seu loco sacri Romani imperii electorum ad huiusmodi insignia officialium eidem domino nostri regi cum sollempnitate ministrantibus...”

35 Az *Erzstift Salzburg* tudomásom szerint magyar szempontból relevánsabb anyagai a bécsi Österreichisches Staatsarchivban (Haus-, Hof- und Staatsarchiv) találhatóak, a középkori forrásokat az Allgemeine Urkundenreihe tartalmazza. Regensburg birodalmi szabadváros iratanyagának (*Reichsstadtliteralien Regensburg*) repertóriumából magyar vonatkozású dokumentum nem keltette fel figyelmemet. A különféle bajorországi kolostorok terjedelmes iratanyagának áttekintése minden közelebbi utalás nélkül igen időigényes vállalkozás lett volna.

36 A pontosság kedvéért: Freising mind a három tartományban, Passau viszont csak az Osztrák Főhercegségben rendelkezett birtokokkal.

37 Iványi Béla jegyzetei alapján világos volt, hogy ezt (de csak ezt) a sorozatot a freisingi *Hochstift* anyagából ő is kutatta. Vö. Iványi, 1933. 265–304.

mondható, hiszen uradalmi számadás éppúgy megtalálható benne, mint a krajnai vagy alsó-ausztriai rendek tartományi gyűléseire küldött császári/királyi/főhercegi követek instrukciói, valamint a rendek válaszai. Mivel mind Alsó-Ausztriát, mind pedig Krajnát komolyan érintette 1526 után az oszmánok elleni védelem, a legtöbb magyar vonatkozásra a 16–17. századi forrásokban bukkanhatunk (például Fasc. 3, Nr. 27, Fasc. 41, Nr. 201–211, Fasc. 44, Nr. 240 és Nr. 243). Részben itt (Fasc. 66, Nr. 340), részben viszont más sorozatban (HL 3, 432/23) az 1480-as évekbeli osztrák–magyar háborúra is maradtak – igaz, sajnos csak nyomokban – adatok. A Wittelsbachok pfalzi ágából származó Fülöp (1498–1541) freisingi püspök átnézett leveleskönyveiből (3 Rep. 43, Fasc. Nr. 1 [1510–1511], Nr. 2 [1515–1517]) is előkerült néhány magyar vonatkozású, így például Szentgyörgy-Bazini Ferencre vonatkozó bejegyzés.

A *Hochstift Passau* oklevélsorozatát nem tanulmányoztam, mivel az – ugyan regeszták nélkül – a Monasterium.net oldalon elérhető. A passauai *Hochstift* Sankt Pölten-i uradalmának iratanyagában az 1480-as évekből néhány magyar vonatkozás is előkerült (HL Nr. 510, 971, 2492). Kanizsai János rövid neuburgi birtoklását illetően sikerült több dokumentumot is fellelni (Passauer Blechkastenarchiv Kasten 69, Nr. 1; HL Nr. 574, 751, 752). Ezek jól kiegészítik az *Äußeres Archiv*ban megtalált iratok alapján körvonalazódó képet: Kanizsai a passauai Szent Miklós-kolostorral (St. Nikola) is perben állt.

Birodalmi kamarai bíróság (Reichskammergericht)

A középkori magyar vonatkozású források felkutatásánál az 1495. évi worms birodalmi gyűlésen létrehozott birodalmi kamarai bíróság roppant mennyiségű iratanyaga elrettentheti a kutatót.³⁸ Szerencsére azonban a Münchenben őrzött aktákhoz az utóbbi évtizedekben remek repertóriumok készültek.³⁹ Mivel a kereskedelmi vonatkozású magyar ügyeket a késő középkorig visszanyúlva Gecsényi Lajos vizsgálatai alapján ismerjük,⁴⁰ magam a nem ilyen tematikájú iratcsomókra koncentráltam. Ezek közül kiemelendő Georg von Thurn és Simon Hungerspach birodalmi kincstárnok elszámolási vitája (Bestellnummer 13200, repertórium: Nr. 5218). Megtudhatjuk belőle például, hogy Hungerspach a II. Ulászló magyar király által az 1491. évi pozsonyi szerződés értelmében fizetendő hadi kárpótlás egy jó részét elsikkasztotta, illetőleg hogy Thurn állítólagosan Radkersburgban és Portenauban hamis pénzt veretett, de a magyar csapatok 1485. évi egyik merész vállalkozásáról (Trieszt és Portenau meghiúsult ostromáról)⁴¹ is értékes adalékot találhatunk itt.

38 A jelenleg Münchenben található iratanyag valamennyi birodalmi kamarai bírósági ügynek csak egy kis részét jelenti. Az intézmény 1806. évi megszüntetése után a Wetzlarban őrzött irattárból bőven jutott más levéltárakba is peranyag.

39 Hörner, 1994–2013.

40 Például Gecsényi, 2012. 189–197.

41 Erre igen röviden: Péterfi, 2014. 42–43.

Különféle gyűjtemények (*Selekte und Sammlungen*) anyaga

E fondfőcsoport igen kevés magyar vonatkozású forrást tartalmaz, ezek közül a legfontosabb talán Ruzskai János és Ruzskai György 1668. február 26-án kelt – a jelek szerint ismeretlen – címereslevele.⁴² Áttekintve a 19. századi történész, Carl Anton von Lilien IV. Albert, IV. Vilmos és X. Lajos bajor hercegek időszakára vonatkozó regesztáit sem került elő engem érdeklő adat, pedig IV. Vilmos és X. Lajos az 1515. évi bécsi királytalálkozón bizonyosan személyesen is részt vettek. Egyetlen Magyarországra történő utalást találtam csupán Ulrich von Grafenegg Augsburg városának (Oefeliana Nr. 83) írott levelében, melyben az oszmánok betöréséről, Kosztolány ostromáról olvashatunk.

Vegyes állományú iratanyag (*Mischbestände*)

A fondfőcsoport vegyes provenienciájú állagai közül kettőt érdemes kiemelni: az *Auswärtige Staaten* (*Urkunden* és *Literalien* sorozatok) és a *Fürstensachen* címet viselőket, ezekben ugyanis számottevő magyar vonatkozásra bukkantam. Az *Auswärtige Staaten* fondjába tartozó oklevelek *Ungarn* alsorozatában egy 1395. évi, tartalmát tekintve ismert, jelen formájában azonban az Országos Levéltár középkori adatbázisában ismeretlen Zsigmond-kori oklevél maradt fenn. Stiborici Stibor és két atyafia megkapja Detrekő várát (1394. május 22.), amibe be is vezetik őket, majd kérésükre az adományt nem sokkal később még egyszer átírják (1395. május 4.).⁴³ Fontos adalékokat rejt a *Literalien* sorozat *Österreich* című alsorozata is. Az 1506. évi osztrák–magyar háborúhoz több iratot (Nr. 35) is találunk itt, különféle király/főhercegi vagy német-római császári udvartartási jegyzékeket (1527: Nr. 52; 1584, 1587, 1589: Nr. 53). Újra felbukkant a már jó pár évtizede feltárt Johannes Cuspinianus nevéhez fűződő, roppant érdekes jelentés a magyar királyi udvarban tett látogatásáról (1516, Nr. 57).⁴⁴ Az Osztrák Főhercegségben szedett oszmánellenes segélyről (*Türkenhilfe*) szintén találunk dokumentumokat (1523, Nr. 408).

A vegyes provenienciájú és meglehetősen változatos tartalmú *Fürstensachen* című sorozat iratai között a legfőbb összekötő kapocs az, hogy a bajor hercegi családra vonatkozó dokumentumokat egyesíti magában. A kutatást egy remek repertórium könnyíti meg. A fond címe megtévesztő, hiszen a fentebb részletesen ismertetett *Äußeres Archiv*nak is létezik ugyanilyen nevű sorozata (Nr. 1940–1989), amely azonban eredetileg a *Fürstenbücher* címet viselte. Meglepően sok középkori dokumentum található itt. Igaz, a „szokásos arányok” miatt legnagyobb részét a

42 Itt jegyzem meg, hogy a 2014 augusztusában a nürnbergi Germanisches Nationalmuseum kéziratárában (Historisches Archiv) egy másik, hasonló korú, szintén ismeretlennek tűnő címereslevél is előkerült (ZR 5291 [No. 9685]: II. Ferdinánd Kozma Bálint részére. 1625. november 14., Sopron).

43 ZsO, I. 379. 3444–3445. sz., 383. 3488. sz., 434. 3962. sz. Érdekes adalék, hogy az oklevél a Staatsarchiv Bambergből érkezett 1953-ban Münchenbe. Elképzelhető éppen ezért, hogy a brandenburgi őrgrofok egykori, plassenburgi levéltárából (rekonstruált állománya jelenleg a Staatsarchiv Bambergben) morzsolódott valamikor le.

44 Ankwicw-Kleehoven, 1933. 77–82. 36. sz.

kora újkori anyag teszi ki, közöttük számtalan magyar vonatkozással (például Nr. 337, 344, 435 ½, 1039 ½ stb.). A késő középkorra koncentrálva előkerültek olyan darabok, amelyeket már Karl Nehring is feltárt (Nr. 192 = MNL OL DF 293 004.; Nr. 198a = MNL OL DF 293 005., Nr. 957 = MNL OL DF 293 006.). Megtalálható itt továbbá V. László két levele 1453-ból (Nr. 171 1/3), és annak forrása, hogy IV. Vilmos bajor herceg szolgálatába fogadta II. Lajos magyar király udvarmesterét (1512, Nr. 328 – másik példány: Äußeres Archiv, Nr. 239). Három, II. Lajos által cseh királyi minőségében kibocsátott oklevél is előkerült (1517, Nr. 965). X. Lajos bajor herceghez kapcsolódóan fennmaradt az 1515. évi Bécsbe történő utazásakor és az ottani tartózkodásakor vezetett két számadáskönyve. E két kötetet eredetileg szintén ebben az állagban őrizték, jelenleg a *Staatsarchiv Landshut*-ban találhatóak (Nr. 1362 = Küchenmeisteramt Landshut [Rep. 205/Kü] R 1; Nr. 1363 = Kammermeisteramt Landshut [Rep. 205/Ka] R 1).⁴⁵

Családi titkos levéltár (Geheimes Hausarchiv)

A Bayerisches Hauptstaatsarchiv e fondfőcsoportja (*Abteilung*) a bajor állam és a bajor királyi család között 1923-ban kötött egyezmény következtében a Wittelsbach-család alapítványának (*Wittelsbacher Ausgleichsfond*) kezelésében működik, ennél fogva használatához – a kutatást megelőzően – engedélyt kell kérni. Az itt őrzött iratanyag és a régi segédletek egy része a II. világháborús bombázások során elpusztult. Iványi Béla jegyzetei alapján feltételezem (bár ennek a létét sem megerősíteni, sem megcáfolni nem tudták a levéltárosok), hogy az 1930-as évek elején még létezhetett egy nagy áttekintő jegyzék vagy talán cédulakatalógus, amelyhez hely-, személynév-, illetve esetleg tárgymutató is rendelkezésre állhatott. Csak ezzel lenne megmagyarázható, hogy Iványi hogyan bukkant rá olyan dolgokra is, amelyek adott esetben a régi repertóriumok alapján nem feltétlenül keltenék fel a kutató figyelmét. Szerencsés módon – egy kivételtől eltekintve, amely tartalmát tekintve egyébként meglehetősen fontos, és ezért fájó hiány⁴⁶ – minden Iványi által használt iratot vagy oklevelet sikerült megtalálnom (a jelzetek nem változtak). Sőt örömteli módon gyarapodott is a magyar vonatkozású darabok köre. (Karl Nehring annak idején, az 1970-es években nem tudott hozzáférni a Geheimes Hausarchiv anyagához.)

Egyrészt a *Hausurkunden* című oklevélsorozatban kutattam: nemcsak a Wittelsbach-főágot, hanem amennyire lehetett, a bajorországi és pfalzi mellékágakhoz kapcsolódó oklevelek repertóriumát is átnéztem. Másrészt a *Korrespondenzakten* iratsorozatát vizsgáltam meg közelebbről. (Ez az elnevezésével látszólag ellenében nem családi levelezést tartalmaz, hanem a Hausurkundékhoz kapcsolódik,

45 A Tringli István irányításával működő OTKA-projektnek (K 105 916. sz.) köszönhetően e kettőt a helyszínen is volt alkalmam megtekinteni.

46 Az elveszettnek tűnő dokumentum Matthäus Lang bíboros 1515. május 31-én Welsben kelt, a császárnak címzett jelentése „a magyar és lengyel ügyekben” (2 fol.). Iványi Béla szerint a jelzete „Akt No. 1792”. (Ha ez esetben a Korrespondenzaktenről van szó, a jelzet egészen biztosan téves, hiszen a II. világháborús pusztítások előtt sem volt ilyen magas szám e sorozatban.)

korrespondál velük.) Jelentős számban nemcsak Mátyás- (1. melléklet: 1. és 4. sz.) és Jagelló-korral kapcsolatos iratok kerültek elő, hanem az anyag a Zsigmond-korra vonatkozóan is meglepően sok találattal szolgált. Iványi Béla 1934. évi közleményében nem szól róla, azonban jegyzetei alapján világosan kiderül, hogy ismerte Zsigmond király sógornőjének, a Wittelsbach-házból származó Zsófia cseh királynénak írásos hagyatékát (végrendelet, halotti leltár, hazaküldött levelei összegyűjtve: Korrespondenzakten Nr. 543). Nagy kár azonban, hogy a magyar kutató figyelmét elkerülték a Cillei III. Hermann és Ernő bajor herceg (1397–1438) lánya, Beatrix között kötött házasságra vonatkozó iratok, amelyek azután a II. világháborúban elpusztultak (Korrespondenzakten Nr. 544). Szerencsére ehhez kapcsolódóan a *Hausurkundék* között maradt fenn néhány oklevél (*Hausurkunden* Nr. 366–372).⁴⁷ A szakirodalom néhány éve már feldolgozta⁴⁸ a II. Ulászló leánya, Anna, majd Ulászló leánytestvére, Erzsébet, valamint IV. Vilmos bajor herceg között folyó, végül megfeneklő házassági tárgyalások dokumentumait (Korrespondenzakten Nr. 584/I). A közvetítő szerepét – a család bajor kapcsolatai miatt – valószínűleg nem véletlenül a Ferencnél is nagyobb tekintélyű országbíró, illetve erdélyi vajda, Szentgyörgyi-Bazini Péter töltötte be.

Bajor Állami Könyvtár (Bayerische Staatsbibliothek)

A Bajor Állami Könyvtár kéziratárában lapul néhány olyan német nyelvű kötet, amely bizonyosan középkori magyar vonatkozású adatokat tartalmaz.⁴⁹ A kéziratári, darabszintű jegyzéket közlő katalógusok közül számos már a világhálón is elérhető.⁵⁰

Az általam átnézett kötetek közül legfontosabbnak a tegernseei kolostorból a Bayerische Staatsbibliothek jogelődjébe bekerült Cgm 1585 és a Cgm 1586 kéziratokat tekintem. Az e kettőben megőrzött dokumentumok nagy részének eredetije olyan korai nyomtatvány, híreket közlő újság/hírlevél (*Neue Zeitung*) lehetett, amelyeket valószínűleg a 16. század első harmadában a kötet összeállítója, Konrad Sartori tegernseei könyvtáros gyűjtött, másolt(atott) össze. Fáradozásainak köszönhetően napjainkra eredeti formájukban már elpusztult *Neue Zeitungok* is fennmaradtak: így például a szakirodalomban ismeretlen – eredetileg nyilván szintén nyomtatásban terjesztett – két tudósítás az 1515. évi bécsi királytalálkozóról (Cgm

47 Ezeket és más (nemcsak itt, hanem másutt, más Abteílunban előbukkanó) Zsigmond-kori darabokat, az azokról készült leírást azon nyomban a Zsigmondkori Oklevéltárat készítő akadémiai kutatócsoport rendelkezésére bocsátottam.

48 Vö. Marth, 2011. 208–224.

49 *Catalogus codicum manu scriptorum Bibliothecae Monacensis*. Tomus 5, Pars 1–9. – A latin nyelvűeket Kertész Balázs (Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár) – szintén a BBI által számára többször megítélt Klebelsberg-ösztöndíjnak köszönhetően – tárta fel és mindebből repertóriumot tervez kiadni a közeljövőben.

50 <http://www.bsb-muenchen.de/literatursuche/spezialbestaende/handschriften-und-nachlaesse/gedruckte-handschriftenkataloge-der-bsb/>.

1585, fol. 252–255).⁵¹ De találunk e kötetben különféle beszámolókat, „hírcsokrokat” az oszmánok előretöréséről éppúgy, mint az 1501. évi budai országgyűlésről. Ez utóbbinak külön érdekessége, hogy a Bayerische Staatsbibliothekben az „eredeti”, nyomtatott példányból is őriznek egyet (Res. 4° Turc. 80/7). A *Neue Zeitung*okon kívül a kötetekben III. Frigyes és Mátyás király több évtizedes konfliktusának számos dokumentuma szerepel. Ezek között akadnak eredeti formájukban fennmaradt oklevelek, de olyan egyediek is feltűnnek, mint a magyar csapatok 1485. évi megállapodása a bécsi védőkkel városuk átvételéről.⁵²

*

Mint a fentiekből is látható, a 2014. június–júliusi müncheni kutatások alkalmával számos eddig ismeretlen forrás került elő. Ezek között a többséget a töredékek képezik, de akadnak terjedelmüknél és jelentőségüknél fogva további kutatásra és önálló feldolgozásra váró teljes akták (például a Szentgyörgyi-Baziniak bajorországi kapcsolatainak forrásanyaga, Kanizsai János Neuburg am Inn-i birtoklása). Nehéz általános összképet festeni ez alapján, mivel a megismert iratanyagot a sokféleség jellemzi. Bátran állítható, hogy a közel másfél évtizede a bajor–magyar kapcsolatok mintegy ezeréves múltjának bemutatására Passauban megszervezett kiállítás, majd az arról megjelentetett katalógus⁵³ által sugallt kép még annál is gazdagabb, mint ahogy feltételeztük. Mindezek illusztrálására beszámolómmal mellékletében egyrészt a most megtalált Mátyás-okleveleket szedtem táblázatba, másrészt több, a mohácsi csatáról fennmaradt híradás átírását közlöm. Ezzel azonban a müncheni középkori hungarikák feltárása korántsem nevezhető befejezettnek, hiszen a Bayerisches Hauptstaatsarchivban megkezdett kutatás megnyugtató „lezárásán” kívül a müncheni városi levéltár (*Stadtarchiv*), illetve a freisingi–müncheni püspökség levéltárának (*Archiv des Erzbistums München und Freising*) felkeresése még várat magára.

51 Vö. *Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16. Jahrhunderts (VD 16)*: www.gateway-bayern.de/index_vd16.html (Titel(wörter) = wien AND Jahr >= 1515 AND Jahr <= 1515).

52 A legfontosabb dokumentumokból válogatott, a Mátyás és III. Frigyes közötti politikai krízisre vonatkozókat több mint 150 éve kiadta Joseph Chmel a többek között e két kéziratot is alaposan ismertető kutatási beszámolója mellékletében. Chmel, 1850. 619–651. Tartalmi ismertetés: uo. 612–619. Az ő nyomán Karl Nehring is használta a két kötet Mátyás-kori forrásait. Gyűjtésének köszönhetően a bécsi védőkkel folytatott kapituláció az Országos Levéltár középkori adatbázisában is elérhető: MNL OL DF 293 279.

53 Jahn et al., 2001.

Mellékletek

BHStA = Bayerisches Hauptstaatsarchiv, München

BSB = Bayerisches Staatsbibliothek, München

Cgm = Codices germanici Monacenses

KÄA = Kurbayern, Äußeres Archiv

GHA = Geheimes Hausarchiv

1.

Mátyás király ismeretlen oklevelei a müncheni Bayerisches Hauptstaatsarchivból
és a Bayerische Staatsbibliothekből

	Időpont	Keltezési hely	Címzett	Kancelláriai jelzet, pecsét típusa	Lelőhely
1	1469. szeptember 1. (Sant Egidien dag!)]	Pozsony	Mátyás magyar király, I. Frigyes rajnai palotagróf, Lajos és IV. Albert bajor hercegek közös kiadványa	Eredeti, hártya. Titkospecsét(?)	BHStA GHA Mannheimer Urkunden, Generalia, 5. Auswärtige Verhältnissen Nr. 22
2	1476. május 1. (festo Beatorum Philippi et Iacobi apostolorum)	Buda	IV. Albert, Zsigmond és Wolfgang bajor hercegekhez	Ad mandatum domini regis Eredeti, papír. Titkospecsét	BHStA KÄA Nr. 233, fol. 120
3	1476. szeptember 30. (die Hieronimi confessoris) ¹	Buda	IV. Albert bajor herceghez	Ad mandatum domini regis Eredeti. [Nincs adat az oklevél anyagára és a megpecsételésre]	BHStA KÄA Nr. 1951, fol. 259
4	1476. november 9. (samstag vor Martini)	Pozsony		De commissione propria domini regis. Eredeti, hártya. Titkospecsét	BHStA GHA Hausurkunden Nr. 824
5	1477. március 22. (samstag vor dem süntag Judica in der vasssten) ²	Buda	IV. Albert bajor herceghez	Ad mandatum domini regis in consilio Eredeti. [Nincs adat az oklevél anyagára és a megpecsételésre]	BHStA KÄA Nr. 1951, fol. 266
6	1477. június 12. (pfintztag vor Sannd Veits tag) ³	Buda	III. Frigyes német-római császárhoz	[Nincs kancelláriai feljegyzés] Korabeli másolat, papír	BSB Cgm 1585, fol. 138–139, uo. Cgm 1586, fol. 197

Megjegyzés

Kurziválva azon találatokat jelöltem, amelyeket nem volt alkalmam személyesen kézbe venni, mindazonáltal mások jegyzetei vagy kutatótermi segédletek alapján létük bizonyosan megerősíthető.

1 Iványi Béla jegyzetei alapján.

2 Iványi Béla jegyzetei alapján.

3 A Cgm 1586 nyomán kiadva: Chmel, 1850. 629–630. (a jelen kézirat nyomán).

	Időpont	Keltezési hely	Címzett	Kancelláriai jelzet, pecsét típusa	Lelőhely
7	1477. június 13. (freitag vor Sannd Veyts tag)	Buda	IV. Albert bajor herceghez	Ad mandatum domini regis Korabeli másolat, papír	BSB Cgm 1585, fol. 108
8	1478. július 16. (pñintzttag nach Sant Margarethen tag)	Buda		Commissio propria domini regis Korabeli másolat, papír	BHStA Fürstensachen 956 ½, fol. 26
9	1478. augusztus 22. (duodecima die mensis Augusti)	Buda	III. Albert [Achilles] branden- burgi őrgrófhöz	[Nincs kancelláriai feljegyzés] Korabeli másolat, papír	BHStA KÄA Nr. 233, fol. 161r
10	1478. október 30. (freitag vor aller- heiligen tag)	Buda	IV. Albert bajor herceghez	Ad commissionem prop- riam domini regis Eredeti, papír. [Titkospecsét]	BHStA KÄA Nr. 233, fol. 172
11	1479. február 28. (sonntag Invocavit in der vasten)	Buda		Ad mandatum domini regis in consistorio(!) Korabeli másolat, papír	BHStA Fürstensachen 956 ½, fol. 19v–20r
12	1479. március 16. (eritag nach suntag Oculi)	Buda	IV. Albert bajor herceghez	Ad mandatum domini regis Eredeti, papír. [Nincs adat a megpecsételésre]	BHStA KÄA Nr. 1679, fol. 79 ⁴
13	1479. június 20. (sonntag vor Sankt Johannistag zu sunbenden)	Pozsony		[Nincs adat a kancelláriai jegyzetre] Eredeti. [Nincs adat az oklevél anyagára és a megpecsételésre]	BHStA Nothafft'sches Archiv, Urkunden, Nr. 581 (alt 590)
14	1479. szeptember 20. (vigilia Sancti Mathei apostoli et ewangeliste) ⁵	Pozsony		[Nincs kancelláriai feljegyzés] Korabeli másolat, papír	BHStA KÄA Nr. 233, fol. 246
15	1479. december 15. (mitichen nach Sannd Lucie tag)	Buda	IV. Albert bajor herceghez	Ad mandatum domini regis Eredeti, papír. [Titkospecsét]	BHStA KÄA Nr. 233, fol. 245
16	1480. november 8. (octavo die mensis Novembris)	Lesnek	IV. Albert bajor herceghez	Commissio propria domini regis Eredeti, papír. Titkospecsét	BHStA KÄA Nr. 234, fol. 63
17	1481. április 15. (heiligen Palmtag)	Radkersburg	IV. Albert bajor herceghez	Commissio propria domini regis Eredeti, papír. [Titkospecsét]	BHStA KÄA Nr. 234, fol. 95
18	1483. április 11. (XI die Aprilis)	Buda	Fülöp rajnai palota- grófhöz	Commissio propria domini regis Eredeti, papír. [Titkospecsét]	BHStA Kurpfalz und Pfalz-Zweibrücken mit Nebenländern, Kasten blau, Nr. 89/2
19	1484. július 19. (montag vor Sand Marie Magdalen tag)	Buda	IV. Albert bajor herceghez	Commissio propria domini regis Eredeti, papír. Titkospecsét	BHStA KÄA Nr. 234, fol. 250

4 Teljes szövegű közlése egy közelebről meg nem nevezett müncheni példány alapján (helytelenül március 17-i dátummal): Fraknói, 1893–1895. I. 439. 294. sz.

5 Kivonata: Nehring, 1976. 102. 97. sz. (Forrásközlést vett alapul, amely bécsi példányból dolgozott.)

	Időpont	Keltezési hely	Címzett	Kancelláriai jelzet, pecsét típusa	Lelőhely
20	1484. november 10. (mitwoch vor Martini)	Pozsony	IV. Albert bajor herceghez	Commissio propria domini regis in consilio Korabeli másolat, papír	BHStA KAA Nr. 234, fol. 272, 274
21	1484. november 10. (mitwoch vor Martini)	Pozsony	IV. Albert bajor herceghez	Commissio propria domini regis in consilio Eredeti, papír. Titkospecsét	BHStA KAA Nr. 234, fol. 275
22	1485. május 19. (montag nach unsers Herrn Fronleichnamstag)	Bécs	„[M.] der Kasperger zu Lewczmanstorf und Schernnzhofenn”	[Nincs kancelláriai feljegyzés] Korabeli másolat, papír	BHStA KAA Nr. 234, fol. 301
23	1485. november 17. (decimasextima Novembris)	Bécs (arce nostra Viennensi)	IV. Albert bajor herceghez	Commissio propria domini regis Eredeti, papír. Titkospecsét	BHStA KAA Nr. 234, fol. 312
24	1486. február 16. (suntag Reminiscere)	Buda	IV. Albert bajor herceghez	Ad mandatum domini regis Eredeti, papír. Titkospecsét(?)	BHStA KAA Nr. 235, fol. 13
25	1486. július 10. (montag vor Margarethe)	Pozsony	Krems városához	[Nincs kancelláriai feljegyzés] Korabeli másolat, papír	BHStA KAA Nr. 235, fol. 20
26	1486. szeptember 10. (süntag nach unsrerer lieben Fräwın tag nativıtatis)	Iglau (Yglaw) / Jihlava	Fülöp rajnai palotagrófhhoz	Ad mandatum domini regis Eredeti, papír. Osztrák hercegi pecsét(?) ⁶	BHStA Kurpfalz und Pfalz-Zweibrücken mit Nebenländern, Kasten blau, Nr. 103/2b, fol. 169, No. 36B
27	1487. január 2. (erichtag nach des neuen jars tag)	Bécs	IV. Albert bajor herceghez	Commissio propria domini regis Eredeti, papír. Gyűrűspecsét	BHStA KAA Nr. 235, fol. 26
28	1487. február 17. (sambtag nach Sannd Valentin tag)	Lichtenwörth (Liechtenwerdt)	IV. Albert bajor herceghez	Commissio propria domini regis Korabeli másolat, papír	BHStA KAA Nr. 235, fol. 29
29	1487. március 27. (eritag nach Sannd Rwprechtts tag)	Bécsújhely (Neŵnstat)	IV. Albert bajor herceghez	Commissio propria domini regis Eredeti, papír. Gyűrűspecsét	BHStA KAA Nr. 235, fol. 54
30	1487. április 11. (mitwochen in osterŵeirn)	Bécsújhely (Neŵnstat)	IV. Albert bajor herceghez	Commissio propria domini regis Eredeti, papír. Titkospecsét	BHStA KAA Nr. 235, fol. 46
31	1487. április 11. (mittwochen in osterŵerien)	Bécsújhely előtti ostromtábor (veldt vor der Neŵenstatt)	Fülöp rajnai palotagrófhhoz	Commissio propria domini regis 16. századi másolat, papír	BHStA Kurpfalz und Pfalz-Zweibrücken mit Nebenländern, Kasten blau, Nr. 89/2
32	1487. május 28. (montag nach Trinitatis)	Bécsújhely (Neŵenstat)	IV. Albert bajor herceghez	Commissio propria domini regis Eredeti, papír. Gyűrűspecsét	BHStA KAA Nr. 235, fol. 52
33	1487. július 4. (Sand Ulrichs tag)	Bécsújhely (Neŵnstat)	IV. Albert bajor herceghez	Commissio propria domini regis Eredeti, papír. [Nincs adat a megpecsételésre]	BHStA KAA Nr. 1679, fol. 197

6 Köszönöm Horváth Richárd észrevételét.

	Időpont	Keltezési hely	Címzett	Kancelláriai jelzet, pecsét típusa	Lelőhely
34	1487. november 25. (Sand Katherein tag) ⁷	Bécs	IV. Albert bajor herceghez	Commissio propria domini regis Eredeti, papír. Titkospecsét	BHStA KAA Nr. 235, fol. 59
35	S. d. [1487. december 16.] ⁸	S. l. [St. Pölten]	[Mátyás magyar király és Albert szász herceg közötti fegyverszünet, a magyar fél példánya]	Korabeli másolat, papír	BHStA KAA Nr. 234, fol. 263–268 = BSB Cgm 1586, fol. 291–296
36	1488. július 24. (pfintztag vor Jacobi apostoli)	Bécs	IV. Albert bajor herceghez	Commissio propria domini regis Eredeti, papír. Titkospecsét	BHStA KAA Nr. 235, fol. 69

7 Kivonat: Nehring, 1976. 117. 129. sz. (korabeli másolat nyomán: BHStA KAA Nr. 1953 [= Fürstenbücher, Bd. 14] fol. 98 [= MNL OL DF 293 003.] nyomán)

8 Jóllehet a két dokumentum nyilvánvalóan ugyanahhoz az eseményhez, az 1487. decemberi St. Pölteni béketárgyalásokhoz kapcsolódik, a két szövegben eltérések figyelhetők meg. Például a Cgm-es példány 2. bekezdése a BHStA-belinél hiányzik.

2.

1526. szeptember 3., Szentgyörgy

Szentgyörgyi-Bazini Ferenc [Jan z Pernštejnához] a mohácsi csatáról. Mellékeli az ütközet résztvevőinek és halottainak listáját.

Korabeli másolat, papír. BHStA KAA Nr. 240, fol. 198–200.

[198r] Gnediger herr!

Ich geb euch zw erkennen, daß die neue zeitung in dem künigreich Ungern nicht güth ist und also so der Türck uber daß wasser Traba sich ubergefürdt, so hadt von stündt an den Türck die hauptman ein wasche ein scher einzel mit denn unsern angefangen und hadt bey im gehapt XL^M und der gegen hadt die künigkliche Mtt. Demery Paül¹ mit XXX^M verordnet. Der sol nun auff denselbigen hauffen gen und mit in treffen. Also ist geschen, das den türkisch hauffen hat getroffen mit den unsern und von stündt an haben sie die Türcken in die flucht geschlaen und wie sich die Türcken widergewendt haben mit einen andern hauffen, in dem ist Demery Paül, derselb münch durch verhenckniß Gottes hadt sich umbgekerdt und ist gefloen. Also als er geflien ist, sein die Türcken midt iren hauffen auff die unsern gerückt und das geschos auff beyden seyten losen ab yhn und miteinander geschlaen so lang, byß die unsern nidergeleckt seyn worden. Darumb gnediger herr wüst, das von hern, pischoffen, ritterschafft und auß and[ern] nacion sindt todt pleben und erschlagen bey d[en] XL^M und den Turck zwey mal als vil, aber von uns[erem] künig und hern wüssen wÿr nicht, ob er le[.]teg, aber todt ist, sey Got geklagt.

Auch herr Gorgen von Trenzÿn,² der do obersten hauptman ist gewest, hat sich redlich gehalten und ist auff einen kleynen pfferlein als ein verwünten kaum darvon kumen, aber der erzbischoff und der großgroff sin von der schlacht gefloen.

[198v] Ich wolth auch Euer Gnaden gern wider neue zeytung und pesser geschriben und zwgeschickt haben. So schick ich auffgezeichndt die ungerischen hern und bischoff, die do der schlagen und auff der wirl stadt pliben sin. Von den pemischen hern auch von iren fußknechten künnenn wÿr nicht wissen, aber X man darvon kumen ist.

Auch hadt sich der Türck gelegerdt vor Weÿsenbürc, do man die konigen krondt und an zweÿfel, das er das auch paldt wÿrdt haben, herr weÿda von Sübenbürgen zeucht heüdt Pescht und Offen zw und hadt bey sich XL^M zw roß und fuß, der muß das pest thun und wÿr andern nebenn im. Das hab ich Euren Gnaden nicht wollen verhalten geben.

Auff Sant Görge, montag nach Egÿdii, anno etc. XXVI.

Francz graff zw Sant Görgen und Pesinck

[1. sz. csatolmány]³

[199r] Item am mitwochen Sant Johanß enthauptung XXVI jar⁴ hadt sich das schlaen angefangen zwischen III und IIII aurn noch mittag bey einen marckt mit namen Mahatz auff einer eben neben einem bach Crasß. Der türkisch kayser, der mit namen heÿst Zoldan Semelÿn,⁵ seyn oberster hauptman ist gewesen Abreÿn basse,⁶ der unther sich gehat zw roß XL^M.

Item der ander hauptman Balibeck⁷ hadt auch XL^M unther im gehapt zw roß.

1 Tomori Pál.

2 Szapolyai György.

3 Ugyanazon kézzel, mint Szentgyörgyi-Bazini Ferenc levele.

4 Felül beszúrva. Feloldása: 1526. augusztus 29.

5 Nagy Szülejmán szultán.

6 Ibrahim pasa.

7 Bali bég.

Item der dritte basche Tesselize⁸ XXX^M zw roß.

Item basse Gkorinten⁹ XXX^M zw roß.

Und der kayser mit namen Semelen hadt beÿ sich gehapt die yenzaren. Got weÿs selb, wiÿvil derselb seÿn gewesen.

Item in dem schlaen seÿn niderleckt worden und erschlaen die mechtigsten hern, bischoff und ritterschafftē des kunigreichs Ungern mit namen also:

Jan Packschÿ mit seinem pröder, Plasi¹⁰ Packschÿ, Franciscus Botyani der krabatisch und windischen wann,¹¹ Januß Kalton,¹² Franciscus, Wolfgannß, Emericus Balasswe.¹³ Item die hern Arssaken¹⁴ all. Item herr Draffy,¹⁵ der künickliche Mtt. fan gehalten, unter demselben erschlagen: Walen Dürck,¹⁶ Amprosteus Scharcken,¹⁷ Tomaß Seczÿ,¹⁸ Petruß Erdely.¹⁹

Item bischoff von Fünffkÿrchen.²⁰

Item bÿschoff von Erloch.²¹

Item bischoff von Waradeÿn.²²

Item bischoff von Zagrabiensÿ.²³

Item bischoff von Wacz.²⁴

Item bischoff von Gauriensÿ.²⁵

[199v] Item die hern Schlickē²⁶ und ander hern und ritterschafftē auß dem künigreÿch Behm, der namen ich nicht weÿß.

Graff Hanß von Hardeck²⁷ ist todlich wündt ist. Darvon kumen und die in dem schloei sin umbkumen von den Türcken auß Ungern, Behm, Teuthschs, Bolacken. Goth kendt die alle.

Der erzbischoff von Grann²⁸ selbender ist beÿ zeÿth gefloen etc.

[2. sz. csatolmány:]²⁹

[200r] Anno 1526

Bellum inceptum est inter horam tertiam et quartam in die decollationis Beati Iohannis Baptiste penes oppidum Mohach in quadam planitie circa rivolum Krassho. Imperatoris Turcorum Polthan³⁰

8 Thesszáliai pasa.

9 Korinthoszi pasa.

10 Pakosi Paksi János és Balázs győri püspök.

11 Battyányi Ferenc.

12 Kállai (Vitéz) János. Túlélte a csatát.

13 Gyarmati Balassa Ferenc, Farkas és Imre. Balassa Imre biztosan az ütközet halottai közé számítandó.

14 Guti Országok.

15 Bélteki Drágfi János.

16 Enyingi Török Bálint. Téves információ, mivel Török nem esett el a mohácsi csatában.

17 Ákosházi Sárkány Ambrus.

18 Felsőlendvai Szécsi Tamás.

19 Valószínűleg Erdődi Péterről van szó. Amennyiben az azonosítás helyes, akkor az értesülés hamis, ugyanis Erdődi biztosan nem halt meg az ütközetben.

20 Csulai Móré Fülöp.

21 Várdai Pál. Túlélte a mohácsi csatát.

22 Perényi Ferenc.

23 Erdődi Simon. Biztosan nem maradt holtan a mohácsi csataterén.

24 Guti Ország János. Nem esett el a mohácsi csatában.

25 Pakosi Paksi Balázs.

26 Štěpan Šlik na Holejče.

27 Hans von Hardegg.

28 Szalkai László. A tudósítás téved, mivel Szalkai a csatában vesztette életét.

29 A latin szöveget Neumann Tiborral olvastam össze, akinek észrevételeit ezúton is hálásan köszönöm.

30 Helyesen: Solthan.

Semelien³¹ dicti capitanei fuerunt. Supremus capitanius³² Ibraim bassa³³ habens sub se quadraginta millium equitum.³⁴

Secundus capitaneus Balibek³⁵ similiter quadraginta millia equitum, bassa de Tessalia³⁶ triginta millia hominum,³⁷ bassa de Corenthia³⁸ triginta millia. Imperator autem Zymilien dictus cum iancharonits³⁹ extitit, quorum numerum Deus ipse novit.

Corruerunt in hoc prelio viri insignes et pene universa nobilitas regni Ungarie est extincta:

Iohannes Paxi cum fratri⁴⁰ suo, Blasio Paxi episcopo Iavorienensi,⁴¹ Franciscus de Bathian Croacie ac Sklavonie banus,⁴² Iohannes Callay,⁴³ Franciscus, Wulffgangus et Emericus Ballaska,⁴⁴ domini Orsei⁴⁵ singuli, Iohannes Dragffy⁴⁶ banderium regnum⁴⁷ tenens sub banderio interfectus, Valentinus Theurik⁴⁸ ibidem interemptus.

Ambrosius Saarkun,⁴⁹ Thomas Zechy,⁵⁰ Petrus Erdenadi⁵¹ similiter interempti dicuntur. Episcopus Zagrabnensis Agram,⁵² episcopus Zyranensis,⁵³ episcopus Iauriensis,⁵⁴ episcopus Variensis,⁵⁵ episcopus Varadiensis⁵⁶ similiter interierunt. Turso⁵⁷ non fuit in certamine.

Comes Georgius Scepusiensis⁵⁸ capitaneus extitit vulneratus.⁵⁹ Fama multorum eundem interfectum nunciat. Attamen certificatus, ut ipse usque oppidum Batta, quod a loco certaminis duo millia distat, quoddam parvum nigrum ascendisset equum evasissetque.

Magestas⁶⁰ autem regia, ubi constituatur, ignoro, reginalis magestas et Turzo Posonii constituuntur. Domini Slik⁶¹ cum suis fratribus et amicis similiter perierunt, de peditibus vix decem aut nullus remanserunt. Graff Hans de Hardek⁶² letaliter fulneratus evasit. Qui in hoc prelio sunt intempti ex

31 Ld. 5. j.

32 Helyesen: capitaneus.

33 Ld. 6. j.

34 Helyesen: equites.

35 Ld. 7. j.

36 Ld. 8. j.

37 Helyesen: homines.

38 Ld. 9. j.

39 Eredetileg talán: iancharonibus, ti. janicsárok (a fol. 199-n lévő német változat alapján [„yenzaren“]).

40 Helyesen: fratre.

41 Ld. 10. és 25. j.

42 Ld. 11. j.

43 Ld. 12. j.

44 Ld. 13. j.

45 Ld. 14. j.

46 Ld. 15. j.

47 Helyesen: regium.

48 Ld. 16. j.

49 Ld. 17. j.

50 Ld. 18. j.

51 Ld. 19. j.

52 Ld. 23. j.

53 Helyesen: Zyrmiensis. A szerémi püspökség ekkoriban üresedésben volt. Amennyiben a tudósítás szerzője Brodarichra gondolt, abban az esetben tévedett, hiszen ő sem esett el a mohácsi csatában.

54 Ld. 10. és 25. j.

55 Helyesen: Vaciensis. L. még 24. j.

56 Ld. 22. j.

57 Thurzó Elek.

58 Ld. 2. j.

59 Javítva fulneratusról. Helyesen: vulneratus.

60 Helyesen: maiestas.

61 Ld. 26. j.

62 Ld. 27. j.

Ungaris, Bohemis, Alimanis et Polonis, similiter solus ipse Deus novit. Archiepiscopus Strygoniensis⁶³ in equo unam aurem habetem⁶⁴ in tempore evasit.

[200v] üres

3.

1526. szeptember 16., Raby/Rabí

Břetislav Švihovský z Rýzemberka az egyik bajor herceghez a mohácsi csatáról, az oszmánok előretöréséről. Csatolja Szentgyörgyi-Bazini Ferenc csehből németre lefordított levelét.

Eredeti, papír. BHStA KÁA Nr. 240, fol. 196–197.

[196r] Durchleychtiger hochgeporner fürst genediger herr! Wie wol ich ewr gnade czwgeschickt etlyche zeytung, die nicht gutt sind, wie es allenthalben in dem schlehen vom Tyrkenn ergangen. Aber ýcz so ych am freytag peÿ herrnn lewen obristenn purgkgraven bin gewesen, synd dem herren dise anzeigung von dem herren von Pernnstein kumenn, die im graff von Posing hett czwgeschickt. Hab ich auss pemisch czw deysch gemacht und die ander zettl ist lateinisch, her lewen von Ungern geschickt worden.

Ader von unserm künig kunen wÿr noch nicht wisenn, allein dess herr Ulrÿch Czetricz,⁶⁵ den sein Mt. vast lieb hatt gehabt, der ist gen Prespurk kumen, hatt die kynigin willen wisen, ob er doch ewoss⁶⁶ von dem künig weyss, weyl er nehentt pei seyner Mt. ist gewesen. So ist unss angezeigeit, er scheltt etlychen herren in keim gesagt habenn. So der künig auch mitt dem Türkenn getroffen hatt und zwen oder dreÿ erstechenn, darnach ist sein Mt. in eynem ormen geschossen worden, buntt und etlych sagen, dass sein Mt. ist gestehen worden, also sych sein K. Mt. redlych und wol gehalten [196v] und so lang piss die Tyrkenn vaste über hawt haben genumen. So hatt her Czetriss den künig wellen hinweg pringenn und sind also awss deme Tyrkenn hinawss gewist und der künig hett an wellen entreytten. So haben die Tyrken noch geyllet pyss der künig ist kumen, an ein armen der Tuna flus. Do scheltt her Czetriss vor dem künigenn hineingesprengt habenn und der künig von stunde nach dem Czetriss und von stunde scheltt künig hengst, der wer gross und vasst mÿd ernst dem künig überworffen habenn und der Czetriss von seynen auch komen und hinauss geschwemtt, also dass er denn künig nÿtt samtt den geul nichtt gesehen, scheltt mer heh haben aso suchett denn künig überall yr fül,⁶⁷ Gott geb dass sych sein Mt. noch fünd.

Von dem Tyrken yst die sag eygentlych, dass im in dem veld auff der wald statt mer dan LX^M erschlegen sind und her weyda von Sybenwyrngenn, der czeyhnt im stark tzw und hatt pey sych mer dan XXXX^M tasentt. [197r] Gott helff im dass er den Tirken niderlegen. Wÿr haben ein ryetr mytt nemen Dabczansky mytt eÿner instrukcion geschickt czw der künig gen Prespurk und alda schel er auch nach unserens künig und herren fragen ffersych auch gass er in IIII tagen nyderkumen wyrdt aj, als dan wil ich ob er ettweß pesers verzeytung pringen pyrdt, wyl ich Ewr G, anczeygen an verczegen Ewr F. G. peffelhen dem renttmeyster czw Straubing, wass ich ffür priff czw in schik, dass

63 Ld. 28.

64 Helyesen: habenti.

65 „Czetricz (Czietricz v. Cettrycz) Udalrik (Ulrik) Lajos király holttestének megtalálója” – Fögel, 1917. 52. (a Jagelló-udvarban teljesített szolgálataira további adatokkal). Ulrich Czetricz/Zedritz von Kynsbergnek a mohácsi csatában és II. Lajos király holttestének megtalálásában játszott szerepére a különböző kútfők egymástól többé-kevésbé eltérően emlékeznek: *Mohács emlékezete*, 1979. 39. (Brodarich István), 75–77. (Szerémi György), 80. ([Tatai Miklós] siralmas levele), 158–159. (Sárfy Ferenc győri kapitány Brodarich Istvánhoz), 242. (Antonio Giovanni da Burgo 1526. szept. 5-i jelentése). Szerémi (rövid szemelvény tőle, amelyből a Czetriczet érintő részek hiányoznak), Brodarich munkája és Burgo említett levele nemrég megjelentek: *Mohács*, 2006. 92. (Burgo), 149. (Brodarich). A mohácsi csata résztvevőinek, azaz a magyar és cseh királyi udvar tagjainak azonosításánál Fögelnek és a B. Szabó szerkesztette kötetnek vettem legnagyobb hasznát.

66 Ti. etwas.

67 Ti. viel.

er die eylentt und fferderlych czw Ewr G. schik. Herr von d Neühauss pemischer kanczler, her Heinrich von Mezricz. dess herren von Pernnstain, Perger und anderen herren fiel mer, die czw hilff dem künig czogen sind mytt etlychen fül hundertt pfferten und czw fuss pey H^M, die drey tag rass mecht weyter von dem künig sind gewesen und nichtt ere ylen kumen, die czihen wyder hern und etlych sind czu Prespurk pei der künigin pelybenn und oder⁶⁸ andernn kumen, ker wenig heim. Der ein Schlik ist geffunde worden, wie er von den Tyrkenn kumenn ist. Gott weiss und ist gen Prespurk kumen und wisen wyr noch nicht, welicher ist den yr drei in dem schlohen sind gewesen.

[197v] Auch genediger herr, nach den Pawle czw Eur F. G. hab geschickt, so pytt ich noch, Ewr G. welle in lesen obffertigenn, dass er der zellt und harnasch, auch wass er mit hatt machen lasen, mecht pald haben und losen und wass der sum komtt myr, wie ich Ew F. G. vor angezeygt an meynem dienst geltt obgezogen werdenn, dess versehennss Ewr F. G. werde mich in dem richt lasen, als in g. her, dem ich mich altzeytt peffehlenn thue.

Datum auff Rab, ann suntag nach exaltationis sancte crucis, anno etc. XXVI ano.

Brziesslaws herr zw Swyhaw etc. manu propria

4.

1526. október 4., Prága

Bernhart Thichter zu Tutzing starnbergi várnagy (pfleger), Sigmund és Wolfgang Stacho zu zu Berg⁶⁹ jelentése az egyik bajor hercegnek. A Cseh Királyságban zajló eseményekről. A levele végén néhány magyarországi hírt (Neue Zeitung) is közöl. Ehhez kapcsolódóan mellékeli a mohácsi csata halottainak listáját.

Eredeti, papír. BHStA KAA Nr. 240, fol. 222–226.

[...]

[224r] Neüer zeitüung halben anthreffennt den Thürckhen soll zw Offen unnd sein wesche mit⁷⁰ feirn nit, ist auch sonst vill rede, das ime wenig widerstanndt beschehe, damit er wol verursacht, ist verrer umb sich zegreifen, wo annderst nit gegen were verhandden ist. Schickhen auch E. F. G. hie inn verzaichent, was für namhaftt bischof unnd ieren an der schlacht beliben seine, nemblichen sovil allein hierinn gelegem zettl beschribn sein.

Verrer so ist neüzeitüung khümen dato wievor gemellt ist, das die thadern irn wosche oder fürsten genannt, nemblichen aines unbekanntlichen tods irem geprauch noch sein haubte abgeschinden, aus was ursachen mugen wir nit gewissen, sy ime das gethan haben etc.

[...]

[*Csatolmány:*]

[225r] Bischove:

Der von Gran,⁷¹

Der von Wardein,⁷²

Der von V. Kirchen,⁷³

Der von Raab,⁷⁴

Der von Czymandt,⁷⁵

68 Ti. aber.

69 Az aláírásban *zu Pirslos*, ami nem lehet más, mint a felső-bajorországi Berg vára (ti. Berg Schloss).

70 Felül beszúrva.

71 Szalkai László.

72 Perényi Ferenc.

73 Csulai Móré Fülöp.

74 Pakosi Paksi Balázs.

75 Csaolyi Ferenc.

Der von Coliczan,⁷⁶
Donnery Paül hauptman,⁷⁷
Conservator Mihael,⁷⁸
on annder clain probst.

Weltlich herren:
Graf Jeorg von Trentschin des weywodes bruder,⁷⁹
Dragffy Janus,⁸⁰
Pallutzy Antall,⁸¹
Ursag Ferentz,⁸²
Hambo Ferentz,⁸³
Carlatzky Peter hofmaister,⁸⁴
Herr Dresko hofmaister,⁸⁵
Bodmentzky Mihael,⁸⁶
Derschy,⁸⁷
Pasy Janus,⁸⁸
Bas Ladyblau,⁸⁹
Csezetzy Thomas,⁹⁰
Ballazy Ferentz mit zwayen sonen,⁹¹
Prini Gabriel,⁹²
Pixy Janus,⁹³
Emerich Wardai,⁹⁴
Johannes Martin mit seim bruder,⁹⁵
Vekete Mihael,⁹⁶
Ambrosius Sarkan,⁹⁷
Atzill Ystwann,⁹⁸

76 Tomori Pál.

77 Ld. 76. j.

78 Dacára fontos tisztségének (valószínűleg a titkospecsét őrzőjéről van szó), személye egyelőre azonosíthatatlan.

79 Szapolyai György.

80 Bélteki Drágfi János.

81 Pálóci Antal.

82 Guti Ország Ferenc.

83 Csáktornyai Eruszt Ferenc.

84 Korlátkövi Péter.

85 Ondřej Trepka.

86 Podmanicki Mihály.

87 Tarcai Miklós?

88 Valószínűleg nem Pakosi Paksi János, akit ugyanezen a listán a Pixy Janus alak rejthet.

89 Vas László.

90 Felsőlendvai Szécsi Tamás.

91 Gyarmati Balassi Ferenc két fiával. Talán Balassa Farkasra és Ferencre gondolhatunk. Vö. 13. j.!

92 Perényi Gábor.

93 Pakosi Paksi János.

94 Váradi Imre.

95 Majtényi János és fivére. Ez utóbbi talán Majtényi Bertalan. Ő azonban túlélte a csatát és oszmán fogságba került, ahonnan ki is váltották.

96 Fekete Mihály. Megmenekült.

97 Ákosházi Sárkány Ambrus.

98 Erdőskereki Acél István.

Mihael Kerser,⁹⁹
 [125v] Joannes Botyanÿ,¹⁰⁰
 Suloky Pallas,¹⁰¹
 Nat Antall,¹⁰²
 Karbar Simon,
 Eletzy Jeorg,
 Korody,¹⁰³
 Mytin und sein bruder,
 Josy Miclas,
 Sebastian Sykai,
 Benedict Perser,
 Zany Pallaß,
 Franciscus Dekesy.
 Das sind eitel namhaftig herrn on di anddern, die man nit waist.

Außlander:
 Herr Steffan Slick,¹⁰⁴
 Herr von Buschenreüt,
 Kuttnaer,¹⁰⁵
 Herr Albrecht Buryan vom Guetenstain,¹⁰⁶
 Nahintzky,
 Stybitz,
 Balthasar Haubitz,
 Fuberger,
 Bod Camersy mit seim sone,
 Mutina,
 Herr Wolf von Eberßdorf,¹⁰⁷
 Unwirdt,
 Barchanitz,
 Reibnitz,
 Cristof Bempflinger,¹⁰⁸
 [226r] Mathiowfski,¹⁰⁹
 Baliol hofmaister der kunigin Niderlender,
 Swartz Hanns.
 On di anddern, quorum nomine sunt infinito.
 Der Almechtig gnad inen allen.
 [226v] üres

99 Gibárti Kesarű Mihály?

100 Battyányi János.

101 Lekcsei Sulyok Balázs.

102 Nagy Antal.

103 Sisári Korodi Albert vagy Korogi/Koroghi Péter.

104 Štěpan Šlik na Holejče.

105 Jindřich Kutnauer z Kutnova na Pece.

106 Burian z Gutštejna a na Nečtinách.

107 Wolfgang von Ebersdorf.

108 Christoph Pemflinger.

109 Valószínűleg Jan Maciejowski.

5.

1526. szeptember 14., Linz felé sietve

Johann Weissenfelder jelentése a mohácsi csatáról és az azutáni eseményekről az egyik bajor hercegnek.

Eredeti. Papír. BHSStA KAA Nr. 240, fol. 188–189.

[Dü]rchleüchtiger hochgebor[nen ...]sten und herren herren [... Ludwi]gen pfaltzg[rafen] bey Rein [hertzen] in obern und nider [Bayern] etc. m[einem] g[nedigem] herren
Zur seiner eig[enen] handt.

[188r] Genediger fürst und herr! Sopald ich alher komen, bin ich zú dem Volkra gangen, der hat mir der zeitúng halben, so vil býßher erfahren worden und alher komen nichts verhalten. In súma ich befind noch nit anderst, dan der konig sey mit dem pfárd in ainem graben verdorben, dan vir edelleüt haben bevelh gehebt, außf sein parson zúwarten. Under denselben ist ain Beham gewesen mit namen Ceterýschtz, der ist bey ime beliben und hat vor in den graben gesprengt, ist auch hindúrch komen, aber des konigs ros ist gefallen und wie wol der Ceterischtz von seinen ros gefallen in graben bys under die arm geloffen. So hat er doch dem konig, der under seinem ros gelegen, sopald nit helffen, noch ine herausgewinnen mogen, sonder, da er ime den kopff uber sych gehebt und sein helmlet aufgethon, sey er schon todt gewesen und haben die türcken ine von dem konig gejagt. Man sagt, es sey ain redlig warhaffter gesell, als mir Volkra anzaigt und die kúntschafft lauten, so haben die Húnger[n] nicht allain ubel, sonder auch zúm tail verräterisch an irem konig gehandelt, dan als die kúntschafft lauten, so haben sy des morgens, als die schlacht am abent beschehen, dem kúnig gesagt, das er sych kúrtz darnach richt und den andern tag mit dem türcken schlach, tûe ers aber nit. So wollen sy ine und sein hofgesúndt selbs erschlagen und als der kunig den ernst gesehen, hat er die schlacht zúthain bewilligt, als es sych aber gegen dem abent genáchnet, haben sy abermals mit vorangezaigter tro haben wollen.

[188v] Er sol sych denselben tag schlagen, das hat der güet kúnig thain müessen, sopald er sych núr bereit gemacht und zúm zúg gericht, sind die türcken gegen im zogen. Da haben des weyda auß Sibenbürgen brüeder, sol beyleúffig 24 jar alt sein, als obrister veldhauptman und der Tomorin Paúl, ain parfúesser múnich als sein zugeorderter, die ersten der Hungernn hauffen gefúert und sych dermassen gestelt mit den Türcken zútreffen, auch dem kúnig verkúndt, redlich zúverdrücken, Sind also, ob sy wolten, die türcken an der seyten angreyffen gezogen haben, den kunig under awgen in der Türcken geschútz gefúert. Das ist vast wol angangen, da die Húngernn das erstehen, haben sy sych in die flúcht begeben, gleychwol sol Tomerin Paúl dem kúnig zuempoten haben. Er sol sehen, wie er darvon kom, dan die schlacht wár verloren. Aber in súma vil Húngernn sind darvon kúmen, die Beham und des kúnigs hofgesúndt vast erschlagen.

Man sagt auch, die hússaren, so hungerisch sind, sollen in des kúnigs wágen selbs gefallen sein und sy geblúndert haben, auß den allen mogen E. F. G. der Húngernn wol mainen und wás güts von inen zúvermúetten sein, sol selbs bedencken.

Der weyda auß Sibenbürgen sol in wenig tagen nach der schlacht gen Pest bey Offen wol außf XIII^M starck gezogen sein und daselbst ain Rácúsch außgeschriben haben. Er sol aber schon wider abzogen sein, als mir Volkra und der stathalter ist ain tanradel¹¹⁰ alhie angezaigt.

[189r] Es sollen auch die hússeren der kunigin von Húngernn all ir klaineter und varnús, die sy an ain schiff darvon zúfueren gebracht hett, genomen haben.

Auch die Húngernn ain geschraý gen Ofen gemacht haben, das yederman fliehen sol. Man mocht dem Türcken die stat nit vorhalten und als nú die leüt sych zúr flúcht geschickt sollen, ist die selbst geblúndert haben, sind nach irer art als güet sachen.

Die kunigin von Húngernn ist zu Preßbürg, dahin wil ich zúm fürderlichist ziehen mit hilff des almechtigen meinen bevelh verrichtn und mich aller sachen eigentlicher erkúnden.

110 Bal szélen beszúrva: ist ain tanradel.

Margraff Jorg ist nit bey der schlacht gewesen.

Genediger fürst und herr! Ich hab dÛrch ettlich doch unvêrdachtlich red so vÿl verstandts erlangt, das der erzherzog nach der cron Beham stelt, hat mit den herren von Rosenberg sonderpractiken, gibt nÛ fÿer, wan er het ain sÛn gehebt sol, her Johan von Rosenberg sein gevater sein worden etc., hat ain treffenliche potschafft gen Behaim geschickt. Ist her Hans von Starnberg aÛch ainer, die werden ir practiken nit sparen, darauff mogen E. F. G. erfahrung thain lassen und sych fuersichtig halten, wo doctor Egkh nit bey E. G. wâr gedeicht, mich noch gÿet, E. F. G. ervordert in, dan bey denen lewffÿen bedarffs vil auffmerckens und nit weyts vertrauens [189v] E. F. G. wollen dis mein schreyben und sonderlich im beslÛs mit gnaden vermercken und wol versten sych mit allen dingen dest fÿuersichtiger halten. So mir was fÿerfiel, das E. F. G. zÛberichten not sein wolt, wil ich nit feyren, thÛe mich E. F. G. underth[änigst] bevelhen.

Datum in eyl zÛ Lintz freytags nach nativitatıs Marie, anno XXVI.

E. F. G. v[on]

Weysenfelder¹¹¹

[*Utóirat a dátumsor és az aláírás között beszúrva:*]

Man sagt alhie ain wenig darvön, als solt des kaysers volck in Maylandt geschlagen sein, dem mogen E. G. nachfragen.

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadott források és szakirodalom

Altmann

1897–1900 *Die Urkunden Kaiser Sigmunds (1410–1437)*. I–II. Hrsg.: Altmann, Wilhelm. Innsbruck, 1897–1900. (Regesta imperii, XI.)

Ankwicz-Kleehoven

1933 *Johann Cuspinians Briefwechsel*. Hrsg. v. Ankwicz-Kleehoven, Hans. München, 1933. (Veröffentlichungen der Kommission zur Erforschung der Geschichte der Reformation und Gegenreformation. Humanistenbriefe, 2.)

Bariska–Haraszi–Varga

1986 *Buda expugnata 1686. Europa et Hungaria 1683–1718. A török kiűzésének európai levéltári forrásai*. I–II. Szerk.: Bariska István–Haraszi György–Varga J. János. Bp., 1986.

Borsa

1964 Borsa Iván: A Hunyadi család levéltárának története. In: *Levéltári Közlemények*, 35. (1964) 1. sz. 21–56.

Catalogus

Catalogus codicum manu scriptorum Bibliothecae Monacensis. Tomus 5, Pars 1–9.

Chmel

1850 Chmel, Joseph: Bericht über die von ihm im Frühjahr und Sommer 1850 unternommene literarische Reise. In: *Sitzungsberichte. Akademie der Wissenschaften in Wien, Philosophisch-Historische Klasse*, 5. (1850) 2. sz. 361–450., 591–728.

111 Rövid életrajza: Ridderikhoff–Illmer, 1978. 280–281. 479. sz.

Diera

2014 Diera Diána: Notare und Notarssignete vom Mittelalter bis zum Jahr 1600 aus den Beständen der Staatlichen Archive Bayerns. In: *Turul*, 87. (2014) 1. sz. 32–33.

Farkas

2000–2001 Farkas Gábor Farkas: II. Lajos rejtélyes halála. In: *Magyar Könyvszemle*, 116. (2000) 4. sz. 443–463., 117. (2001) 1. sz. 33–66.

Fógel

1917 Fógel József: *II. Lajos udvartartása 1516–1526*. Bp. 1917.

Fraknói

1893–1895 *Mátyás király levelei. Külügyi osztály*. I–II. Közzéteszi: Fraknói Vilmos. Bp., 1893–1895.

Gecsényi

2012 Gecsényi Lajos: Egy budai polgár adóssági pere a birodalmi kamarai bíróság előtt (1519–1533). In: *Tiszteletkör. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára*. Szerk.: Mikó Gábor–Péterfi Bence–Vadas András. Bp., 2012. 189–197.

Hofbauer

1969 Hofbauer, Josef: *Die Grafschaft Neuburg am Inn*. München, 1969. (Historischer Atlas von Bayern. Teil 1. Altbayern. Heft 20.)

Holzfurtner

2005 Holzfurtner, Ludwig: *Die Wittelsbacher. Staat und Dynastie in acht Jahrhunderten*. Stuttgart, 2005.

Hörner

1994–2013 *Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Reichskammergericht*. I–XVIII. Hrsg. v. Hörner, Manfred et al. München, 1994–2013. (Bayerische Archivinventare, 50.)

Iványi

1933 Iványi Béla: Levelek a freisingi püspökhöz, a kurucok alsóausztriai betöréseiről (1703–1707). In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 34. (1933) 265–304.

1934 Iványi Béla: München levéltárai, magyar szempontból. In: *Levéltári Közlemények*, 12. (1934) 50–110.

Jahn

2001 *Bayern–Ungarn. Tausend Jahre. Katalog zur Bayerischen Landesausstellung 2001 im Oberhausmuseum Passau, 8. Mai bis 28. Oktober 2001*. Hrsg. v. Jahn, Wolfgang et al. Augsburg, 2001. (Veröffentlichungen zur Bayerischen Geschichte und Kultur, 43.)

Kern–Weileder

2008–2012 *Notare und Notarssignete vom Mittelalter bis zum Jahr 1600 aus den Beständen der Staatlichen Archive Bayerns*. I–II. Hg.: Kern, Elfriede–Weileder, Magdalena. München, 2008–2012.

Lukinich

1935 Lukinich Imre: *A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottsága másolat- és kéziratgyűjteményének ismertetése*. Bp., 1935.

Marth

2011 Marth, Katrin Nina: *„Dem löblichen Hawss Beirn zu pesserung, aufnemung vnd erweiterung...“ Die dynastische Politik des Hauses Bayern an der Wende vom Spätmittelalter zur Neuzeit*. München, 2011. (Forum Deutsche Geschichte, 25.)

Mohács

2006 *Mohács*. Szerk.: B. Szabó János. Bp., 2006. (Nemzet és Emlékezet.)

Mohács emlékezete

1979 *Mohács emlékezete. A mohácsi csatára vonatkozó legfontosabb magyar, nyugati és török források. A csatahely régészeti feltárásának eredményei.* Vál.: Kiss Károly. Szerk.: Katona Tamás. Bp., 1979. (Pro Memoria.)

Muffat

1857 Muffat, Karl August: *Correspondenzen und Aktenstücke zur Geschichte der politischen Verhältnisse der Herzoge Wilhelm und Ludwig von Bayern zu König Johan von Ungern.* München, 1857. (Quellen zur bayerischen und deutschen Geschichte, 4.)

Nehring

1972 Nehring, Karl: Angaben zu einer unveröffentlichten Kopie eines Registers aus der Kanzlei von Matthias Corvinus. In: *Levéltári Közlemények*, 43. (1972) 1. sz. 85–96.

1976 Nehring, Karl: Quellen zur ungarischen Aussenpolitik in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts. In: *Levéltári Közlemények* 47. (1976) 1. sz. 87–120., 2. sz. 247–268.

1989 Nehring, Karl: *Matthias Corvinus, Kaiser Friedrich III. und das Reich. Zum hunyadisch-habsburgischen Gegensatz im Donauraum.* München, 1989. (2. jav. bőv. kiad.) (Süd-osteuropäische Arbeiten, 72.)

Németh–Szabó

2000 Németh Ildikó–Szabó Csaba: A bajor levéltári rendszer. Egy tanulmányút tapasztalatai. In: *Levéltári Szemle*, 50. (2000) 3. sz. 24–41.

Neumann

2012 Neumann Tibor: *A Szapolyai család oklevéltára. I. Levelek és oklevelek (1458–1526).* Bp., 2012. (Magyar történelmi emlékek. Okmánytárak.)

Pálffy

2004 Pálffy Géza: Koronázási lakomák a 15–17. századi Magyarországon. Az önálló magyar királyi udvar asztali ceremóniarendjének kora újkori továbbéléséről és a politikai elit hatalmi reprezentációjáról. In: *Századok*, 138. (2004) 5. sz. 1005–1101.

Paulinyi

1926 Paulinyi Oszkár: A levéltárügy Bajorországban és nálunk. In: *Levéltári Közlemények*, 4. (1926) 158–176.

Péterfi

2014 Péterfi Bence: *Egy székely két élete. Kövendi Székely Jakab pályafutása.* Pécs–Bp., 2014. (Sziluett. Korszerű történelmi életrajzok.)

Reiszig

1941 Reiszig Ede: A Kanizsaiak a XV. században. In: *Turul*, 55. (1941) 1–2. sz. 22–31., 3–4. sz. 71–81.

Ridderikhoff–Illmer

1978 *Livres des procureurs de la nation germanique de l'Université d'Orléans (1444–1602).* T. 1. *Premier livre des procureurs.* Pt. 2. *Biographies des étudiants.* Vol. 1. *Introduction sources et bibliographie, biographies des étudiants 1444–1515.* Ed.: Ridderikhoff, Cornelia M.–Illmer, Detlef. Leiden, 1978.

Riezler

1964 Riezler, Sigmund von: *Geschichte Baierns.* Bd. IV. 2. Ausgabe. Aalen, 1964.

Stauber

1991 Stauber, Reinhard: Reichslehnrecht oder Machtpolitik? Der Einfluß des Ungarnkönigs Matthias Corvinus auf die bayerische Reichspolitik im Spiegel eines zeitgenössischen Gutachtens. In: *Ungarn-Jahrbuch*, 19. (1991) 17–54.

1993 Stauber, Reinhard: *Herzog Georg von Bayern-Landshut und seine Reichspolitik. Möglichkeiten und Grenzen reichsfürstlicher Politik im wittelsbachisch-habsburgischen Spannungsfeld zwischen 1470 und 1505.* Kallmünz, 1993. (Münchener Historische Studien. Abteilung Bayerische Geschichte, 15.)

Ziegler

1981 Ziegler, Walter: *Studien zum Staatshaushalt Bayerns in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts. Die regulären Kammereinkünfte des Herzogtums Niederbayern 1450–1500.* München, 1981.

ZsO

1951–2013 *Zsigmondkori oklevéltár.* I–XII. Szerk. Mályusz Elemér–Borsa Iván–C. Tóth Norbert–Neumann Tibor–Lakatos Bálint. Bp., 1951–2013. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok, 1., 3–4., 22., 25., 27., 32., 37., 39., 41., 43., 49., 52.)

BENCE PÉTERFI

DIPLOMATIC AND POLITICAL RELATIONS BETWEEN THE KINGDOM OF HUNGARY AND THE DUCHY OF BAVARIA IN THE 15TH AND 16TH CENTURIES

In this article I present the results of a research which was done in Munich libraries and archives (Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Bayerische Staatsbibliothek) in June and July 2014. Not considering the exploratory work undertaken by Karl Nehring in the 1970s, both collections have so far remained outside the scope of Hungarian medieval studies. In the course of the work, I relied on the manuscript notes of Nehring and Béla Iványi, on the information found in the secondary literature, and also on manuscript archival guides. Alongside a general collection of information, my aim was to gather material with regard to three major topics: the 1515 royal summit and Bavaria, Habsburg-Hunyadi relations (the Austrian wars of Matthias) and the landholding of the Kanizsai family at Neuburg am Inn. In all three fields the research has proved fruitful: what, however, turned out to be especially well enlightened with new information is the relationship of the Wittelsbach with the Hunyadis and the Jagiellonians respectively. To illustrate this, the newly discovered charters of Matthias as well as hitherto unknown sources on the battle of Mohács are published in the appendix of the paper.